

M. assz. kvt.

840

Halotti Beszéd

Toronyfalvi

TORONYA BORBÁRA

 SEREI IKLOSNE

FELETT

ELMONDOTTÁ

BENKŐ JÓSEF

SZEBEN- 1781

TELI BOKRETA.

Mellyet

a' Szent Írásnak idvességre illatozó Virágaiból,
egy Temétesi Orátzio helyett való Prédikátzióba

kötöt, és néhai

Tekintetes Toronyfalvi

TORNYA BORBÁRA

Ifju Ur-A f z f z o n y n a k,
életében

Tekintetes Nagy-Ajtai

CSEREI MIKLÓS UR

Szerelmes Házas - Társának

Temetési Tifzteségekor,

az 1777dik Uj Esztendőnek 6dik napján,
a' Nagy-Ajtai Unitárius Templombann, az ottan
nagy izámmal megsereglett Jeles

halotti Gyülekezetnek

elő nyelvel elosztott,

B E N K ö J O S' E F

Közép-Ajtai Ref. Lelki Tanító.

S Z E B E N B E N

**Magyar
Asszonyok
Könyvtára
1888.**

*Imprimatur Cibinii die 6. M. Martii 1781.
Antonius Horváth de M. Sakod,
Registrator Guber. & Commis.
Libr. Censor. Actuar. mpr.*

**M. N. MŰZEUM KÖNYVTÁRA
BENCZUR GYULÁNÉ
MAGYAR ASSZONYOK KÖNYVTÁRA.
Lott. **840** sz.**

Magyar
Asszonyok
Könyvtára
1888.

Az HALOTTI PRÉDIKÁTZIO

Matériája.

É's a. XL: 6, 7, 8. az eredeti Ige szerént:

A' szó ezt mondja vala: Kiálts! és mondá is, mit kiáltsak? Ezt, hogy minden Test fű, és annak minden kedvesége, mint a' mezőnek virága. Megszárad a' fű, el-húll a' virág, mikor az URnak szele fúval arra. Bizony fű a' nép. Megszárad a' fű, elhúll a' virág: de a' mi ISTENünk' beszéde meg-marad mind örökké.

PRÉDIKÁTZIO.

e sértse-meg füleiteket, Jeles Hallgatóim, hogy el-
föbben-is edj kérdéssel fárasztom reám függeltet
figyelmezéteket. Mondjátok-meg nékem, *mitfoda Fák*
a' Fáknak Királya? Mondjátok-meg, mikor tartot-
tak gyűlést a' Fák, az ő módjok szerént, és magoknak mitfoda Fák
választottak Királynak? Mindnyájan hallgattok ugyan kérdésekre;
de, mintha mindeniknek melyjén ablak volna szívére, oly nyilván

tudom, hogy sokann közületek már az én kérdésemre elméjékben helyes feleletet adtanak. Más felől, képzelek olyanokat, a' kik ezt, az hijába-való kérdések közé számlálják. De, kérem, ne siessenek ítélet-tételekkel; hanem, ha még eddig olvasva oda nem érkeztek, fordítsanak a' szent Irás' leveleinn, az Izraelbéli *Burak Könyvnek kilentzedik Részére*, és ottan rea találnak, hogy én ezenn kérdést az Isten Beszédéből vettem: Ugyan is, bár nézzék-meg az enlített helyet, és ott éppen e' köverkező beszélgetést olvasandják: Elmenvén egykor a' fák, hogy Királyt választanának magoknak, mondanak az Olajfának: Jere-el. uralkodjál rajtunk; de az Olajfa ilyen választ ada. *Nem bagyom-el az én kövérségemet - mellyel tisztelnék Isteneket és Embereket, hogy elmenvén uralkodjam a' fákonn. A' fák azért a' Figefának adának hivatalt; de annak sem tetszvénn a' Királyság, ezt felelé: Nem bagyom-el az én édességemet, és jo gyümöltfömmöt, hogy elmenvén uralkodjam a' fákonn.* Annakokaért, menének innen a' Szölötövhöz, és azt is így hívák: Jere-el, uralkodjál rajtunk. De az is megveré az hivatalt, ezt válaszolván: *Nem bagyom-el az én mustomot, melly megvidámitja az Isteneket és az Embereket, hogy elmenvén uralbodjam a' fákonn.* Mind az három helyjenn a' fák így megtsalatkozván, utóljára, mint egy magok megfzégnyelésekből, menének a' Galagonya-tövishez, és azt is hasonló szóval hívák. Melly hivalra a' Galagonyafa ilyenképpen adá ki magát: *Ha ti engem igazánn kentek magatokonn Királyjá; jöjjetek-el és nyugodjatok az én árnyékombann: ha pedig nem igazánn; tehat jöjjön tűz ki a' Galagonyából, és égefse-meg a' Libánusnak Tzedrusfát.* Érthetni ezekből, hogy a' Galagonya vállalta magára a' Fa Királyságot.

De gondolnáé valaki. hogy valaha a' fák tulajdon képpen ilyen gyűlést tarthattak, beszélhettek. és Királyt koronázhattak volna? Ne vélje senki. Mert e' nem egyéb beszélgetés, hanem edj valóbann gyönyörűséges, és oly régi Példabeszéd. mellynél idősebbet, sem a' Szent Irásokbann, sem, annál inkább, a' világi Könyvekben, nem olvasunk. Tetszett a' Bölts ISTENnek, hogy az Ő Szent Beszédbe, a' Bibliába, Ez, és sok más Példabeszédek, bététetessenek; tetszett a' IESUS KRISTUSnak, míg teste szerént e' földönn mulatott, bori-
té-

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL.

5

tékos befzédékben gyokorta tanítani, a' minémü Példabefzédei az Évangéliombann, szám szerént harmintzann, le is írtattak. Tet-
szik azért nekem is megmondani, mit jelentsen, ezen fák Királyjá-
nak Választásáról való szent Mese.

Tudni illik, Gédéonnak, az Izrael emlékezetes Király-Birájának, az ő fok feleségeitől, valának hetven fiai; ezekenn kívül pedig edj ágyasától is származot vala Ábimélek, nevü fija, Ez az Ábimélek az önnön vér szerént való atyafijait, a' Gédéonnak említett hetven fiai, mind megö léedj kövönn, a' legkisebbikenn, úgymint, Jóthámonn kívül, ki is magát e' nagy kegyetlenség elöl elrejtette vala. Az edjedül maradott, és az Ábimélek gyilkos kezétől méltánn rettegő Jóthám, midőn elke-
serevedve szemlélte volna, hogy hatvan kilentz testvérei minden kö-
nyörületesség nélkül megölettetek, és hogy az öldöklő Ábiméleket, a' Sikem Városbéliet, és a' Milló egész nemzetsége, Királynak tet-
ték volna, ez a' Jóthám, mondom, felméne a' Sikem Várossa mel-
let lévő Gézim hegynek tetejére, 's ő mondá onnan, keferves
szókkal lekiáltozván, e Példabefzédet, melyet csak most hallatok.
Ezzel tehát azt fejezte - ki szép elmésen, hogy midőn a' Sikembé-
liet, a' gyilkos szívű, vérengző kezű, 's tövisszes lelkű Ábiméleket
Királynak választották, olyan dolog történt, mintha a' fák Királyt
akarván magoknak tenni, nem a' szelid Olajfának, nem a' kövér és
édes gyümölcstű Figefának, nem is a' szívnek vidámítására hatatós
italt hozó Szőlötöknek, hanem amaz alávaló, gyümölcstérenézve roszsz,
fájára nézt szűró 's érdeklő tövisszes Galagonyafának birodalma alá
esnének.

Ugyan is, az Olajfa által szépen jelenthetjük az olyan Királyt
és Uralkodót, a' ki kegyes szelidséggel és békeféliges igazgatással
birja az alatta - valókat. A' Figefával ábrázolhatjuk azt az Uralko-
dót, a' ki keféliges jótéreményjeivel, mint valamely kövér gyümöl-
tsökkel, úti a' maga népet.

A' Szőlötök, melyből a' vidámságnak esmérates itala szokott származ-
ni, az oly Uralkodót és Elöljárót képzelte velünk, a' ki az ő igaz-

TÉLI BOKRETA.

gatására hagyatott népet, vidámtékintetével, könnyű természetével és kellemetes magaviselésével, mint meg annyi pohár drága borokkal, vidámitja, 's az engedelemmel és jó kedvel való szolgálatra indítja. A' Galagonya, melly sem leveleivel fűrű 's nagy árnyékot nem tart a' nyugovást kívánóknak, sem gyümölteivel az éhezöket kívánatafönn nem táplálja, főt tövisseivel az hozzá erefzkedöket megsérti; hasonlatosságával lerajszolja, az olyan Kiralyt, Tisztviselőt, Urat, a' ki nem óltalmaz, nem segitt, nem szerez enyhülést: hanem, ront, keferget, nyomorgat, és a' sziveket kegyetlenségének tövisseivel ugyan által-szegezi.

Már ezekből értelmét vevétek, **Drágalátos Hallgatóim** a' fák Királyjáról való Példabeszédnek. Megérthetetek edjzfersmind azt is, hogy ebben, és a' Szent Írásnak fok helyejeinn, a' nagy fák, hasonlatosság szerént jelentik a' nagy Királyokat és Fő-Rendeket: mint szintén, más felől, az alatonfüvek, kákák (*Ésai. IX: 14:*) és kórok, az alávaló rendű embereket, miképpen láthatni *2 Kir. XIV: g.* De szokása az is a' Bölts Szent Írásnak, hogy gyakorta, a' tzedrus, jegenye, 's egyéb magas fákhöz hasonlított Királyokat, és nagy állapotbéli Személyeket, edj rendbe tegye, a' földön lábainkal tapodható burjánokhoz hasonló községgel; mint, példának okáért, midön az egész emberi nemzetséget, egyéb tekintetekért is, de főképpen az ő hirtelen való elhervadására, 's porrá válására nézve, a' fűhöz, és annak szépségét a' mezei Virághoz hasonlónak allatja; mellyről bizonyosságot, téfzen a' fell olvasztatott Szent Írásbéli hely, ezekben: *Minden test fű, és annak minden szépsége, mint a' mezei virág. 's a' t.*

Ennek az É'saiás Prófétziájábéli XLdik Résznek, mind előljáró, mind következő versei, kimutatják a' szemes Olvasóknak, hogy e' felvett Igékben, maga az ISTEN, a' Próféta által vigasztalást izen és jövendőltet az Uj Testamentumi Anyaszentedjháznak, az aránt, hogy jöllehet a' MESSIÁS eljövetele után is, testi halállal, mint
szin-

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL

7

szintén másoknak, úgy az Híveknek is halandó testeik elhúlnak: de mindazáltal ők, mint az ISTENnek, a' mennyei Ige által, rothadás nélkül való Magból született Választottai, lelkiképpen meg nem halnak.

KÉT RÉSZre tartozó

Dolgok vagynak tehát ebbenn a' Sz. Írásbéli helybenn. Mert, **Először**, az élő Emberi Nemzetség hasonlítatik a' Zöldellő 's virágzó fűhöz. **Másodszor**, az haló Embéri Rend, az elszáradó 's virágját elhullató fű-fzálhoz: de úgy, hogy edjetembe ezenn haláli szomorú állapothoz illő vigasztalással enyhíttetik is. E két rendbéli Dolgoknak pedig edj rövid előjáró-beszédet téfzen elejekbe a' Próféta, ezekbenn: *A' szó*, az az, az Isteni jelentésnek szava, *ezt mondja vala*: *Kiált*. Szájába adván É'saiásnak azt is, *mit Kiáltana*. Ezt, tudniillik, hogy minden test fű, 's a' t.

Míntha nékem is mostan hallatóképpen e' szó mondattatnék, *Kiált*; elhízem, hogy némelly fülek kiáltó szót várnának tőlem: én pedig a' füveknek inkább, mint a' füleknek, kívánok szólani. De hogy ez hasznosabban légyen; edj ígéretet téfzek; és meghidje minden, hogy le nem szállok e' prédikáló-székből, míg ígéretemet bé nem teljesítem. Ez az, hogy majd beszédemnek vége felé, minnekutánna, a' felvett Igék szerént, a' füvekről és virágokról edj keveset szólok, azokból oly csudálatos Papi Bokrétát kötök, mely csak edj léfzen; még is mind azoknak, valakiknek figyelmetes hallgatásokat látándom, külön külön ada ajándékozom örökösön; de azonbann magamnak is megtartom. (*) Így már kezdjünk fejtegetéséhez az

EL-

* Megvallom, soha figyelmetesebb Hallgatókra nem találtam, mint ezen ígéretemmel; vagy, na nem ez, nem tudom, mi okozta.

ELSŐ RÉSZnek

gatás
és k
kal,
indit
nem
kivá
sérti
Ura
nem
tövi

a' f
azt
fák
ket
és
XII
a'
kat
láb
ok
de
né
all
he
me

m
fe
és
ho

Midőn itten hallom az Isteni szót Ésaiás Próféától; nem lehet, hogy nagy hathatóságot ne tapasztaljak benne. Mert *elsőbenn*, észre vészem könnyen, hogy megkettőztetik az emberi halandóságról való mondás, és meg nem áll ezekbenn az ígékben: *Minden test fü*; hanem tovább mégyen valami szó felváltással, és így vizfontagolja magát: *Bizony fü a' nép*. Által-látom *azután*, hogy itt ámbár az élő, de halandó Test, az elszáradó Fühöz hasonlítatik: még is mindazáltal, mintha ezek nem hasonlító, hanem valami természet' változtató szók volnának, nem így mondattatnak-ki: *Minden test olyan, mint a' fü*; hanem ez az, hasonlító ige, *olyan*, elhagyattatván, ilyenképpen tétetnek: *Minden test fü*, és *a' nép fü*. Azért, tudniillik, hogy ezzel is az élő testnek, az az, az embernek, a' fühöz és virághoz hasonló volta, annál nagyobb hathatóságban jelentésék. Tekintsük-meg azért elméinknek figyelmező szemeivel, mikbenn légyen hasonlatos az élő ember a' fühöz és az emberi szépség a' virági kedveltséghez. Hasonlatos bizonyára

I. Először, az ő természeti formáltatására 's ékecségére nézve. Ugyan is, az ISTEN' bölts újjai oly díszesenn formálták a' füveket és virágokat, hogy maga is a' KRISTUS JE'SUS a' szíviket gyönyörködtető szókkal méltóztatta azoknak szem' vidító ékecségeket megdítsérni; midőn a' világi rendeletlen és Isteni gondviselés felől kételkedő szorgalmatosságtól el akarván szoktatni a földi Jókhöz könnyen ragadó szívüket, így szólott: *Az öltözetéről is pedig mit szorgalmatoskodtok? vegyetek eszetekbe a' mezei lilio: mokat, mi módon nevelkednek; nem munkálkodnak és nem fonnak mind az által, mondom néktek, hogy Salamon is minden Királyi díszöségében nem öltözöt úgy, mint ezek közül edj. Ha azért az ISTEN a' mezőnek fűvét, melly ha edj nap vagyon, más nap a' kementzébe vettetik, így ruházza: nemde nem sokkal inkábbé titeket, ob kítsin bitűek*

A' SZENT IRÁS VIRÁGAIBOL.

9

titek? Mát. VI. 28, 29, 30. Oh melly nagy erejűfzők ezek! mert csak végyük gondolóra; Nem azt mondja Idvezítő Urunk, hogy a' virágos házakba 's kertekbe menjünk, nem hív minket a' tanult kertészek által mesterségesenn óltatott, tsukrosittatott, és különösönn megfzelidítettett füveknek és virágoknak fzevlélésére: hanem csak azokat mutatja, mellyek önként, gyomlálás, kapálás, öntözés, és minden egyéb emberi munka nélkül a' mezőkben nőnek; és azokról erőssíti, hogy ama ditsőséges Királynál, Salamonnál, és az ő pompás öltözeteinél ékesebbek. Hogy is ne vólnának azok észre vehetőképpen fzebbek? Mert a' füveknek Zöld és fok egyéb, a' Virágoknak piros, kék, sárga, fejer, és másféle fzíneik eleven festékek, és benne oly illatok múlatoznak, mellyek magokat a' fzaglásnak érzékenységgel közlik: de ellenben azok, mellyeket az emberek festenek öltözetekre 's egyebekre, csak mintedj holt és fattyu fzínek. Továbbá; nem azt monja Urunk, hogy nézzetek-meg a' mezőnek füveit, liliumait; hanem így szól: *vegyetek észetekbe, vagy tanuljátok-gondoljátok-meg* (:a' Görög ígébenn: *καταλάβετε, katamáthete*; a' Deakbann: *discite* vagy *confiderate*;); a' melly szólásbann nem kitfin hathatosság foglaltattot. Mert ugyan is, mivelgyermekségünk-től fogva, hogy úgy szóljak, a' füvek és virágok között lakunk, és ezeknek csak nem fzüntelenül való látásábann nevelkedtünk-fel: annyira hozzájuk fzoktunk, hogy az ő tsudálatos szépségeket eléggé meggondolni 's betsülni alig vagy nagyobb részről nem is tudjuk: minthogy a' mit fzüntelen és úntig látunk, nem oly kedves az, és nem annyira ragadja magához figyelmezésünket, mint a' mi egjszer avagy ritkánn kerül fzeimeink eleibe. Tsak gondold-el, **Értelmes Hallgatóm**, mióta e' földönn lakol, ha az ISTENnek minden egyéb szép teremtéseit lehetett vólna megnézned, de soha semmi virágot nem láttál vólna, hanem most edjet mutatnának néked, bár ne a' legfzebbet, hogy az, valamely fűvönn kinyílt: bizony méltánn elragadtatnak álmélkodással elméd, és nem győznéd azt elegendőleg tsudálni; annyival inkább pedig, ha azonnal úgy, a' mint a' dolog vagyon, által érthetnéd, hogy azt az Isteni böltsefség emberi kézzel nem követhető átsolással alkotta, és legkisebb részt

TÉLI BOKRETA.

avagy tagotskát olyat beléje nem fzerketett, melynek az ékeskedés mellett tulajdon végre való hafzna is nem volna. Mondom vala, hogy mivel fzeink igen hozzá fzoctanak a' külömbkülömb füveknek és virágoknak látásához, már azokonn a' mi elméink nem leginnkább tfudálkoznak: de, azonbann, ha megtörténhetnék, hogy a' földönn ne lenne fü 's virág a' maga rendes idejében, úgy mint avagytsak edjetlen-edj tavafzi vagy nyári hólnapbann; úgyé, hogy a' világ és természet vízfza-fordúltak tetfzenék? Az időhöz képeft mondok még edjet: Nézzétek-meg a' föld színét; mellynek most Angyali fzínt (a' menyibenn az Angyalok fejer öltözetbenn fzoctak vólt megjelenni) adott a' fzeép tífza hó 's minden rútságokat rajta elfedezett: még is díftelen a' föld, hogy ezenn a' fák és füvek nem zöldellenek, a' virágok az ő fokféle dífzes fzíneikkel nem fénylenek; ezek lévén a' föld színének ékes festekü öltözetei, 's mintedj innepi tfifraságai; az hó pedig tsak takaródzója. Ki vólna, hogy tsak ezekből is a' füveknek ékesfégekröl, és a' virágoknak szépségekröl, eléggé ne tudósíttatnék?

Valamint pedig ezek, a' föld színénn helyböl helybe mozdu-
ni nem tudó dolgok közöl legdífzesebbek: hafonlóképpen a' mindenféle külömbkülömb élőállatok között, az ő formáltatására 's természetü ékesfége nézve, legtekintetesebb az Ember. Illő kötelességünk, az Hatalmas ISTENT arról való vallástételünkkel is magafztalnunk, hogy Ő Felségének, az élőállatok rendében, fátalan fok tettetes teremtései vagynak: de mind azok, az okosemberhez képeft, kinek testét az értelem kormányozza, tsak éktelenek és szépség nélkül valók. Minémü ékes alkotvány légyen az Ember, kijelentették azok a' Böltsök, kik az emberi állatbann mind tagoknak bölts rendel való elhelyeztetetéseket, és különös hafzonra való alkalmaztatásokat tudós fzezlélésekkel megvifgálván, az Embert görögös fzóval *Mikrokofmus*nak, az az, kis Világnak, nevezték. Ezenn okokból, ama Római nagy tudós Tanáts és Vitéz Ur, a' *Cicero*, másoknál fzebben lefestette, némely írásaival, az Emberebenn való tsudálatos ékesféget. Hogy is lehetne az, hogy az
IS-

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL.

11

ISTEN, minden földi élőállatoknál ékesebb testtel ne teremtette volna az Embert, az Embert, mondom, a' kit, Lelkére nézve, a' maga Szent képeire formált vala; 's a' kit e' földön való minden teremtetésének urává hozott vala bé e' világra? Ámbár pedig az Ember, az önnön erköltsi drágalátos szépségét a' bünbe eséssel levetkezte; e' felett pedig a' testnek kiváltképpen való ékességét, mely is fogott állani a' mezitelenséget tudálatoson elfedező fénylésébenn a' tagoknak elvezttette; mindazáltal, a' testnek állásával, és a' tagoknak böltsen való öfzve-szerkeztetésekkel, ma is hasonlittanak a' legelső Emberhez az ő megromlott természetü maradékai. Miképpen pedig a' füvek és virágok ékessége egyenesenn az Isteni kéznek munkája a' természetbenn: éppen így az ISTENnek újjaitól vagyan az emberi testnek is minden kedvessége. Az honnan észre veheted hogy az hatalmas Királyok, Fejedelmek és Fő Emberek is az ő gyermekeiknek természeti ékességet örökségül által nem adhatnak; azért gyakorta kellemetesebb termetü 's természetü magzatokat látnál a' juhászok, barom-pásztorok, és más alávaló emberek kalibáibann, mint a' világ Nagyjainak fényes palotáibann.

II. Hasonló az emberi nemzet, a' füvekhez és virágokhoz, az ő szaporodására nézve. Szinte hat ezer esztendeje, hogy az ISTEN e' földet teremtette, 's fákkal béültette, füvekkel és virágokkal bétértette; de ily fok esztendőktől fogva, egy fű is a' maga Nemét meg nem változtatta, természetét el nem hagyta; a' mi akkor bogáts volt, búzává, vagy egyéb szelid gabonává nem változott; soha a' tövisről szőlőt nem szedtenek, sem a' bojtorjánról figét; *nem termett a' figefa olaj magokat, sem a' szőlő figeket; Mát. VII: 15. Jak. III: 12.* Nem külömbenn, szintén hat ezer esztendeje annak is, hogy az ember teremtett: de az emberi nemzet is úgy megmaradott a' maga okos Nemébenn, hogy oktalan állattá nem változott; ha szintén a' fok idők alatt fokann eszékben való hajó-törést szenvedtenek is. Mert hogy Nabukodonozór vakmerő kevélységeért baromi oktalanságra jutott, és a' mezei

oktalan állatokkal lakott, és fűvel élt, mint az ökrök, Dán, IV: 22. 29, 30. ez ennyibenn is, különös és edjetlen-edjpélda; 's azonbann néki is helyére ment mind értelme, mind Királyi állapotja. v. 31 33. A' mit pedig Likáonnak (*Lycaon*), és másoknak oktalan állatokká válásokról olvasunk a' Pogány Íróknak festett dolgokkal teljes könyveikbenn: nem tulajdonképpen történt dolgok azok, hanem oly mesés beszédek mindazáltal. melyek alatt némelly valóságok vagynak elmésenn elrejtve.

Továbbá, a' melly igaz és tudva való dolog az, hogy az emberi nemzet fétjfiaknak és afzfzonyoknak indulatjok által szaporodik, és ezenn két Nem nélkül nem terjedhet: hasonló igafságnak állittatik az is, a' fűvézf tudománynak (*botanica scientia*) mostani nevezetes Tanítóitól, hogy a' fűvek is az önnön virágjaikbann lévő hími 's nőstényi tagotskák által termesztk a' tovább tovább való szaporodásra megkívántató magokat. (*) Bizonyos is az, hogy femmi fáknek és fűveknek virágai him és nőstény részetskék nélkül nem magzanak. Mellyre nézve, úgy alkotta az Isteni böltséfség, hogy nagyobbrefze a'

(*) Azokért, a' kiknek a' fűvekről való kies tudománybann jártaságok nintsen, de kívánják feltételemet derekasónn megérteni, légyen szabad, Predikáziónnak elmondott rendénn kívül, a' következő jegyzéleket ide érkeztetnem, és a' Virágbann való részeker, az ő természetekhez szabott szókkal, ki-fejeznem Nemzetemnek nyelvén. Nézd-meg, Ertelmes Olvalóm, a' fókak közül. Im ez előtted esméretes Virágot, a' fejer Liliomat (*Lilium candidum*), és értehet vészefz belőle, az him és nőstény tagotskákról. Ugyan-is' találod ennek a' Virágnak hat Színleveleit (*petala*), melyekenn belől vagynak kerületesenn hat Szálingók avagy Szálinkók (*Stamina*;) külön-külön pedig mindenik szálingónak szemléled ilyen részeit: 1.) a' Tsekszálat (*Filamentum*), melly a' fonal száához színtén hasonló. 2.) a' Virágtseket (*Antibéra*), melly is egy hoízfukás golyó vagy botikó formájulag ragad a' tsekszálnak tetejére. 3.) a' Magport (*Pollen*) a' virágtsekenn, melly ezenn lifzt-lang módjára áll, és ha vagy szellőtől, vagy méhtől, vagy egyéb bogaraktól mozgattatik, szélyel-húll róla. Ezek az mind három részetskéikre nézve, ilyenképpen megfzemléltetett szálingók, him avagy bak tagotskáknak nem tsak nevezetnek; hanem valósággal azok is és olyanok, az ő természeti erejekért és munkájokért. Kerefsük-fel már, ugyan azonn Liliombann, a' nőstény tagot is; mellyet így találunk-meg: A' színvirágbann *Corolla*,) a' leírt módonn kerületbenn álló hat szálinkók között, vagyon egy más is melly az elébbeniektől formájára egészen különböz, és nevezetethetik *Magkolomp*nak (*Pistillum*.) Ennek ismét három részetskéjét vehetjük észre; mert 1.) a' tövébenn

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL:

13

a' Virágoknak *Nösbim* (*hermaphroditus*), az az, 'olyan, mellybenn mind az hími, mind a' nőstényi tagotskák egjütt nőnek, a' könnyű szaporodásért. De találatnak fok olyan Plántákis, mellyeknek azonn egy tökéjenn, avagy fálánn, kiállon vagynak az hím virágok, külön a' nőstények: még is mindazáltal az hím tagról a' nőstényre a' magpor általvitettetik, és e' megnehezkesítettvénn, a' szaporodás végbe-mégyen. A' mi pedig ennél is tsudálattofsabb, vagynak oly fák-nak és füveknek Nemei 's Fajai, mellyeknek edj tökéjenn avagy

B 3

tző-

vagyon egy hofzfizukó 's barázdátsos (*fulcatus*) gömbölyűség, mellynek *Maganya* (*Germen*) nevezetet adhatunk. 2.) ebből hofzfizann felnyúlik a' színvirágnak magaságáig egy, vastag fonal fál forma, gömbölyű testtske, mellynek neve *Tsútszár* (*Stylus*.) Ennek tetejében vagy 3.) háromszegű *Magtsúts* (*Stigma*.) mint valamely gombotska. Ez az három tagu Magkolomp, a' nőstény nemző rész. Jegyezzük meg pedig, hogy némely Virágban tsak edj a' Szálingó, 's az ilyen neveztetik edj hímsegű gyökeres-termésnek (1. *monandra planta*;) másbann kettő, mint a' fagyalfának (*ligustrum vulgare*.) borostyánfának (*syringa vulgaris*.) vérónikának (*veronica officinalis*.) és fok egyebeknek, virágaibann, és az ilyenek két-hímsegűeknek (2. *diandria*) mondattatnak. E' szerént tovább, három-négy-öt-hat-hét-nyolcz-kilentz-tíz-tizenkét-húsz-és sok-hímsegűeknek hivattatnak, t. i. a' Szálingóknak számok szerént; deákül, vagy inkább görögül: 3. *triandria*, 4. *tetrandria*, 5. *pentandria*, 6. *hexandria*, 7. *heptandria*, 8. *octandria*, 9. *enneandria*, 10. *decandria*, 11. *dodecandria*, 12. *icosandria*, 13. *polyandria*. Amá málok felett való néhai tudós Fűvész Tanító (*Botanicus Professor*, LINNE KAROLY, legelső volt, a' ki a' Zöldélékeny Országna (*Vegetabilis Regni*) terméseit, ú. m. fáit, füveit, 's a' t. hasonremű Tárírásha (*sexuale Systema* foglalta, 's mind azokat 24 Seregekre (*Classes*) osztotta, tudniillik, az élészámlált tizenháromra, 's még e' következőkre: 14. *didynamia*, 15. *tetradynamia*, 16. *monadelphia*, 17. *diadelphia*, 18. *polyadelphia*, 19. *Syngenesia*, 20. *gynandria*, 21. *monoetia*, 22. *dioetia*, 23. *polygamia*, 24. *cryptogamia*. A' Seregeket osztotta Rendekre (*Ordines*) nevezvénn azokat a' nőstény tagoknak számáról, ú. m. a' melly virágban edj a' magkolomp, azt edj-nűségűnek (*monogynus flos*.) minémö vala a' fejer Liliom; a' melly terméseknek virágaibann kettő a' magkolomp, azokat két-nűségűeknek (*digynia*, ezenn módomn, a' több számu nőstény tagokról, három-nűségűeknek (*trigynia*.) négy-nűségűeknek (*tetragynia*.) 's a' t. Továbbá, mindenik Rendben van a' külömb-külobbféle Nem (*Genus*.) ez alatt a' Faj (*Species*.) és Hasonfaj (*Varietas*.) Végyük észre már azt a' természeti munkát, melly szerént az hím tagotskák a' nőstény részetskével a' nemzésre öfzveferkeznek. Így léfzen; Amaz hím tagotskáknak, a' fálálingóknak, tetejekenn lévő virágtsekről, a' magpor, a' levegősbenn való mozdulások által, vitetteik és, fáll a' fajzásra készült nedvü magtsútsba; onnan, a' természet' hathatós munkájával, a' magpornak gyaporító (*Fecundans*) ereje a' tsutszfáronn béerezkedik a' maganyába, 's ottan a' magházat (*ovarium*) kikelő 's szaporító magokkal tenyészti, élészti.

szőlőnkjénn tsak hím virágok nyílnak, más szálán tsak nőstények: mindazonáltal még is az hím virágnak nőző pora a' nőstény virágra a' levegő-égben való változások által elhat, és ekképpen a két hasonnemnek (*sexusnak*) a' nemzésre való öfzveillettetések következnek. A' mit erősíték, némellyek előtt tudának, másoknál képtelenségnek, sőt hijábavalóságnak tétfzhetik: de e' tálhatatlan igazság és oly tudomány, melly aránt a' természeti dolgokbann megtudósodott világ nem kételkedik. Igen világosonn megmutathatom ezt az igaz Pálmafának (*Palma* aliás *Phoenix dactylifera*) példájabann. (**). Tudni illik, a' Pálmafa (szinten mint a' Kender, komló 's többek, a' legesméretezsebb termések közül is) két hasonnemű, úgy hogy, az edjik félén hím avagy bak virágok teremnek, és az ilyen hívattatik *Hím Pálmának* (*Palma mas*), a' más félén pedig nőstény virágok találtnak, és e' neveztetik *Nőstény Pálmának* (*Palma femina*). Az hím virágu pálmának külső formája tsak olyan, mint a' nőstényé; még is soha gyümöltse nemléfzen: léfzen ellenbenn a' nőstény pálmának, de nem másképpen, hanemha az hím

(**) A' kik több példákból és fundamentomofon akarják érteni ezt a' fák és füvek menyegzőjéről való tudományt, ha deákül értenek, nagy gyönyörűséggel olvashatják LINNÉ KAROLYNak, több Munkái között, *Fundamenta Botanica* nevet viselő tudós Írását; ismét, az ő *Amoenitates Academica* nevű könyvei között, az első Darabnak (*Volumen*) 2rdik és következő levél-óldalainn, a' WAHLBOM *Sponsalia Plantarum* név alatt elhírefedett Munkáját. Az afféleket nem értőkért pedig, mindenik feltételemet e' következőkkel világosítom.

I. Bizonyyal vagynak fok olyan fák és füvek, melyeknek, azonn egy szálonn avagy tökénn vagynak, de külön-külön állanak, az hím és nőstény tagu virágaik. Ilve nek a' fák közül a' nyírfá, egerfa, eperifa, diófa, mogyorófa, tölgyfa, cserfa, bika, 's többek; a' füvek közül a' tralyán, ugorka, dinnye, 's a' t. Ezek között nézámeg a' nyír, eger és magyaró fák, de bár tsak az edj mogyorófát (*Corylus Avelanæ*;) ennek gerezedesen álló hozfzúkás birkéjében (*amentum sive julus*) vagynak a' fok hím virágotskák, melyek elhullanak, és soha mogyorót nem teremnek. De valyon nem használnak é a' termésre? Sőt általok mégyn a' tökéletességre. Mert minekelötte elhullanának és magporaikat elhányák, már addig kihafadnak, az önönök tokjokbann avagy bimbojokbann kevésé tettetés (*parum conspicui*) nőstény virágai, 's a' magorbann részestülénn, tényézésre való erőt vélznek. Ha ezt ünöd vizsgálni, könnyebben tanulhatz akár a' dinnyének, akár az ugorkának virágaiból. Azon edj ugorka inonn találz fok hím virágokat, melyekbenn t. i. a' szálingok látszanak, de soha ugorkát nem termenek (az honnan a' dolognak nem értői gyakorta panaszkodnak, hogy az ő Ugorkájok eleget virádzik, még sem gyümöltsozik;) találz is-

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL:

15

hím pálmának virágjából a' nemzésre való lifzt forma magpor rea hintettetik a' nőstényi tagra, vagy a' szél és levegőég mozgásával, vagy egyéb eszköz által, és így készítettetik-el a' gyümölsözésre. Hogy azért a' nőstény pálmák jobban és bővebben gyümölsözzenek; régtől fogva (még a' Nagy Sándor ideje előtt is) a' pálmamives emberek le fozták fzedni az him palma virágokat, és a' nőstényeket azokkal megértetni 's poraikkal hinteni. (***) Melly
fze-

mét szálingó nélkül valókat, de a' mellyekben vagyon az elébbeniekbenn nem talál-
tató nőstény rész, melly által ugorkát termenek. Mikeppen? Nem tsupán magok-
ra, hanem az him virágokból nőző por-lángnak erejét bészivánn. Midőn azonn edj
fánn avagy fűvönn, mind him, mind nőstény virágok külön találatnak, az olyan
plánták magán-nőzőknek (*monoechia*) nevezetnek.

2. Vagnak másfal-nőzők (*dioecia*) is, avagy olyak, mellyek teljességgel azon edj faj-
ból (*species*) valók; még is némellyikénn tsupán tsak him virágok, másikkánn tsak
éppen nőstények találatnak: ilyenek a' fűz, nyár, gyalog-avagy bors-fenyő (*junipe-
rus communis*;) tilza fák, 's a' t; vagnak fűvek is ilyen természettel, mint a' spí-
nátz (*spinacia oleracea*;) komló, kender, és többek. Ezek azért tsak magokra,
vagy egy k a' más nélkül, nem nőződhetnek: de a' levegőégbenn a' bolts természetnek
tsuda munkájával az him virágból (melly soha femmikeppen gyümölsöt nem terem
a' maga száránn: mert lehetetlen, hogy a' nősténynek tagja rea hálson, és azt ter-
mekennyé formálja) a' magpor a' nősténybe, ha ez amattól rend felett meszélze nin-
tsen, által-vitetetik, és nemzést okoz. Tanúld-meg ezt a' kenderből. Azonn edj
féle magból edjik kender szál léfzen him avagy (virágjának tettefesebb voltáért neve-
zetik így virágos, a' más nőstény avagy magos: el nem húllatja addig a' virágos az
b magporát, míg a' nősténynek magkolompja magát ki nem mutatja, hogy így ez,
a' nemző portól terébbe esvénn, nem valami Záp, hanem jövendőbeli fzaporodásra
(mert olykor záp avagy fzaporitásra alkalmatlan mag, him por nélkül is léfzen) al-
kalmatos magot fogadjon,

(***) Hasonló kézi munkával segítették és segítik némelly Nemzetekbenn a' Pistáka-
diónak (*Pistacia vera*;) és a' Figének (*Ficus carica*) gyümölsözését is. Tartozik
a' Fige a' búján-nőző, görögös deák szóval *polygamia* nevet viselő, fák és Fű-
vek feregébe, mellybenn azon edj szálonn vagnak nőshím virágok, de ezek mellett,
vagy hímek, vagy nőstények is. Az emberi kéz a' nőshím virágoknak színekbenn is
nevezetes változókat tehet, a' magpornak edjik virágból a' másikba való vívése
által. Példának okáért, ha kertedben tsak veres színű Tulipánok, nyílnak a' mellyek-
nek azok közül színeket változtatni akarod, szedd-le azokból mind a' vi ágtségeket (*an-
theras*;) minekelőtte azok húllatni kezdenék a' magport; azután végyed a' fejer vi-
rágu Tulipánoknak olly virágszékeit, mellyek a' magport hányini kezdték: ezekkel
ama tsékeiktől megfosztatott veres virágoknak magtsútsjait jól illesd és hintsd-meg.
Továbbá, az így közösített Tulipánoknak magvai megérvénn, vesd-el azokat, és
mikor azután harmadik, negyedik, vagy több elztendővel, belőök virág termő tüz-
lönkök (*caules*) nőnek-ki, némellyekbenn veres, másokonn fejer, többekenn minde-

szerént, nem csak azt látták a' régiek, hogy a' több pálmáktól eltávózva magánosan álló szálak gyümölcstöt nem termenek; hanem szemlélték a' két hasonnemnek természetű edjesüléséből való származását is a' gyümölcstű magzatoknak még is továbbra nem vizsgálódtanak, és fel nem találták, hogy közönségesen a' fák és füvek virágainak valami természetekhez férő menyegzőjök volna az önnön Nemeknek szaporítására. Nem több, csak mintegy száz esztendeje vagyon annak, hogy fundamentomozson kezdették kitanúlni a' Természetnek némely szemesebb Viszálói, ezt a' természeti szép munkát: de mar az e' felől való gyönyö-

nik színből tarkásult virágok nyílnak. Emberi segítség nélkül is, elhat a' levegőégben némellyik virágból a' magpor, a' más virágnak magtsútszába, 's maga természetűvé teszi annak jövő magvát. Bizonyosságunk erre *Baal Rikárd*, Angliában Brainfordi kertész, ki is Virág-kápolztának vagy kártifiolnak (*Brafica botrytis five cauliflora*) a' maga kertében nagy bőséggel meglézedett magvát, a' London Város hofátjaiban lakó kertészeknek fok felé adván, nem kevés pénzt vett vala bé; de maga kárával. Mert amazok a' töle vett magból valami közönséges kápolztánál egyebet nem szaporithatván, és ez okon át a' Vestmonostori (*Westminster*) Törvény-fzékeun megperelvén; nem csak a' magért adott pénzeket nyerek vizlíza töle, hanem munkára fordított idejeknek, és földjük hafzna vesztésének árrát is; *Lárd Raj Hift.*) Azután tanulták pedig ki, hogy Baalnak semmi vétsége abban nem volt: hanem a' közönséges kápolzta virág porának a' kártifiol virágjába való általhatásából következett elavadása (*degeneratio*) a' virág-kápolzta magvának. Elégséges nemző erő vagyon azért a' virágoknak tsékeiben és magtsútszában; melyért is e' két részetskék bizonynal állatékos (*essentialis*) hím és nőstény tagjai a' virágoknak. Érthetni ezekből, miképpen léfznek kortsofok (*hybride*) némelly füvek, az ő virágzások és magzások által. Melly nagy légyen pedig ez a' nemző erő a' virágokban, tsudáltatja velünk az *őfzi kökörtfin* (*colchicum autumnale*), mellyet *őfzikének*, és *Gufuly-ülő virágnak* is neveznek. Ugyan is, ez őfzfel nyíló kék virág hat szálingoinak tetejében lévő virágtsekekről, szál a' magpor a' középben álló három magkolomp hegyein való magtsútsokra; 's azután elvez ugyan a' virág és vélhetné, hogy az hím és nőstény tagoknak ez az őfzve-nőszödélék az őfznek és télnek fanyargatása miatt kárba ment: de semmiképpen nem; mert a' magpornak ereje lehatott a' magkolompnak tövébe, a' föld alatt lévő maganyába, 's azt megnehézkettette. Azért a' következő tavaszszál, azon virágnak hagyma szabáfu gyökeréből ki jő, a' gyöngy-virág lapuihoz valamenyére hasonlító levelei között, a' termő-szár (*scapus*), mellyen léfzen gombolyagos magzatskoja (*capsula*), 's abban fok magvai. Hivattatik ez a' *fű apró-vagy fejes Záfzának*; mellyet nem minden tud, hogy az őfzike virággal edj gyökérről származik. Imé tehát őfzfel vagyon az hím és nőstény tagoknak hathatós edjesülések: de a' következő esztendőnek tavaszszán léfzen a' magzás. Végezetre, jegyezd-meg, hogy a' magpornak nemző ereje elkárofozik, ha fok első vagy egyéb víz bántja: mellyből értheted okát, miért léfzen hibás és szük szemzése 's termése a' ro'snak, mikor annak virágzása első és nedves időre esik.

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL.

17

nyörüséges tudományt annyira emelték, hogy még a' gombákban, fái 's földi mohokban, és egyéb homályos avagy titkos magzásu terméskben is, (****) feltalálták, miképpen legyen a' magpor által való szaporodás.

III. A' Füveknek 's Fáknek, és az Embereknek természeti életek között, meg jegyzést érdemlő szép hasonlatosságokat találunk. Nem azt mondom feltételemben, hogy olyan élet volna a' plántákban, a' minémü vagyon az emberekben; hanem csak illendő hasonlatosságokat szemlélek e' két rendbeli Valóságok között. Mert él a' fa 's fű, míg tápláló nedvességétől, és a' táplálást bévévő edényes részeitől, meg nem fosztattatik; de ez az élet áll tsupán csak a' fák és füvek részeinn és eszközös ereinn önként-való izgásában a' nedvességeknek (*in propulsione spontanea humorum*), mellyel semmi érzékenység benne nem szereztetik. Más felől pedig, az embernek és minden élőállatnak, élete áll a' Vérnek a' test' külömbkülömbféle edényes részeinn való oly körül-szívárkodásában (*sanguinis circulatione*), melly a' testnek mozgását és érzékenységét okozza. Mellyhez képest, igen nagy különbség a' két rendbeliek között ez, hogy az élőállatok és emberek élnek, éreznek és magok erejektől elébb elébb mozdúlnak: ellenben a' fák csak élesztékes étellel (*vegetativá vitá*) bírnak, és sem éreznek, sem helyből helybe nem mozdúlnak. Mindazáltalimé látsad az ő közöttök való hasonlatosságokat. 1.) Ugy él az ember, ha tápláltatik a' maga természetéhez illendöképpen: nem élhetnek a' fák és füvek is különbben, hanemha a' földből oly tápláló nedvességet szívnak gyökereikenn magokba, mellybenn a' víz megelegyült, sós, olajos, földes és egyéb híg morsák (*particulá*) kál,

C

(****) A' gombákban, mohokban; tálmosó (*equisetum*), szarvas-nyelvű (*scelopendrium*), kö-méz (*polypodium vulgare*) nevű füvekben, és más sokakban, mellyek virágokkal nem ékeskednek; vagy alig, vagy nem is láthatjuk színtén-való szemekkel (*nudis oculis*) a' magzás módját. Azért az ilyenek Orozva-nűszőknek (*Cryptogamia*) neveztetnek.

kal. Avagy nem látjuké hogy ha az olyan nedvességet szerető fűvek, fűvány és száraz helyre ültetnek, megfónnyadnak, elhervadnak és aszszanak; vagy míg élhetnek is, elgyengülnek és megfónnyadnak. * 2.) Az élet-ideje (*ætas*;) igen hasonló a' fűbenn és az emberbenn. Ugyan is az ember, tífsemő 's gyermek korábann gyenge, állhatatlan és erőtelen; ifjattan ékes és virági kellemetességű; állapotott korábann erőss, állhatatos, nemzésre 's szaporításra törekedő; vénségébenn lankadt, erőtelen, és nem fokára halál hatalmába eső: nem külbömbenn a' plánták is földből való kikéleknek idejénn, tífsemői erőtelenességgel, hideg, meleg és több kitfin erők miatt könnyen elveszhető gyengességgel vagynak, és virágzásra 's gyümölcstözésre alkalmatlanok; ifjui módra lett felnevelkedésekben leggettetésebbenn ékeskednek és mosolygó virágokkal kelleteskednek; állapotott idejekben legkeményebbenn állanak és jövődő szaporódásra magzanak; végre pedig, ha eljuthatnak a' késő öfzre, megvéghednek, töpörödnek, elhervadnak és száradnak 3.) Mozgásra való tehetség vagyon az élő emberbenn: van tsudálatos mozgás a' fákbann is és fűvekbenn. Nintsen ugyan helyből helybe való mozdulás ezekben: de vagyon a' magok álló helyekben való nevezetes mozgások. Ezt, a' mit mondok, könnyű figyelmezéssel éfzre vehetni azokból a' fákból és fűvekből, melyek akár télbenn, akár az esztendőnek engedelmesebb részeiben, vagy üvegházakbann, vagy más közönséges szobákban tartattatnak: mert ezek ámbar magok gyökereiknek álló helyeikből ki nem léphetnek; mindazáltal az ablak felé igyekeznek, és oly láthatóképpen hajlanak a' napnak világozságára, hogy nintsen a' kertéfsznek ereje, melly által ezt az indúlatot megakadályozza. Különösebben is pedig, vagynak olyan plán-

(*) Miképpen ha valamelly kiálló tagodat, mint p. o. karodat, oly erősen által kötöd, hogy abba a' vér és nedvességek által ne hathatsanak, az a' tag bizonynyal megfűzrad és elvesz: így ha a' fának avagy fűnek ágát szoros kötéssel érteted, azontúl a' tápláló nedvesség arra el nem szolgálhatván, elfűzrad és élelztető elevenességétől megfűztattatik. Előhozza ez hasonlatosságot WAHLBOM, a' fellyebb megdűstírtett írásában, több szép dolgokkal edjűtt.

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL.

19

plánták, melyek *Leveleiket* (**) mozgatják, vagy lassu indulással vagy az érzékenységhez szintén hasonló izgással; vagynak mások, melyeknek *Virágai* magokat bizonyos mozdulások által, vagy az idő-járásához, vagy az égnek ama nagy lámpássához, a' naphoz, alkalmaztatják; (***) vagynak olyak is, melyek ha valami külső erő vagy tapogatás által illettetnek *Magvaikat* elhánják; némelyek pedig mindenkor elrejtik ugyan mag-

C 2

(**) A' Leveleiket mozgatható plánták közül, melyek igen számosok, mel' óknak tartom itt megemlíteni avagy tsak e' következőket: 1.) Az *Háromlevelű* vagy *Herefűnek* (*Trifolia*,) és az *Erdei madár sóska*, vagy *Fetske sóska* (*Axalis Acetosella*,) live *Trifolium acetosum*,) a' szélvész és fergeteges idő előtt, mintha azt eleve megéreznék, leveleiket össze-vonnyák; a' szép nap-fényes órákon pedig mintedj örvendözöleg kiterjesztik. De ha ki ezt a' természetben igen kitsin dolognak tartja; talál bővön nagyobbakat is, és méltán tsudálhatja: 2.) a' *Minófa* nevű tsemeteket, melyek mézfűze a' tengerekenn túl Indiákban teremnek; de az Európai nevezetesebb Fűvész Kertekben (*Botanicis Hortis*) is termeszettnek. Ezek közül némelyek (mint a' *Custa*, *sensitiva*, és *pudica* nevezetű tsemete-fák, és a' *Mimosa viva* nevet viselő fű,) ha kézzel, első-tseppel, vagy akármi külső erővel illettetnek, legottan leveleiket össze-húzzák és sódoritják; de tsendességet vévén magok-uak, ismét kifészesítik azon leveleiket; mintha ugyan ézékeny étellel bírnának. Sőt az híres ADANSON, tudós Frantzia Fűvész, talált Afrikában olyan fajra, mely, ha tsak feléje közelítve hozzá szollanak is; a' levegőgben való mozdulás miatt, mindjárt leveleit össze-vonnyá: az honnan az ottani lakosoktól *Szerentsés* napnak nevezetik; mintha ugyan fogadná azoknak köszöntéseket, a' kik hozzá szollanak, és jó napot mondanak. Amaz Indiai Sóska faj is, mely *Oxalis sensitiva* néven esméretes, minden meg-illetődéssel egybe-tűri leveleit. Ha ezekenn is tsudálkozásba nem merül elinéd; bámúl azon, a' mit hallasz 3.) a' *Légyfogy* vagy *Légyenyelő* (*Dionea muscipula*) fűről, melynek neme nem régen találatott-fel Amerikának Carolina nevű 's szomszédos tartományjaiban, és már az Angliai fő kertekben bővön is termeszettik. Ha ennek a' tsuda fűnek leveleire légy avagy egyéb bogár száll, azok legottan össze-vonulnak és kaptsolódnak, ki sem bocsátják a' fogoly állatotskát mind addig, míg meg nem hal: azután pedig kezdenek a' levelek kiterülni, 's az holt testtskét kivetik. ELLIS nevű Todós irt legelőfőz 1769-benn egy Munkátskát Levél formában erről a' fűről (*Vid. Joh. Ellis de Dionea muscipula, planta irritabilis, nuper detecta, ad Carolum a' Linné Epistola. Erlangae*;) de az ő gondolatját méltán kételkedésre verte SCHREBER, mellyel azt vélte, hogy ez a' plánta, a' maga leveleibe rekesztteni szokott bogaragból szívna tápláló nedvességet.

(***) Sokan vagynak azok a' Virágok, melyek az hives szelek, harmatok és esők ellen mintedj óltalmazkodnak, magokat egészlen össze-húzzván. De nem kevesenn az olyanok is, melyek a' napra néznek, és az után hajlanak. Sokszor gyönyörködtetnek engem a' kerti Bakizakállnak (*Tragopogon porrifolium*) kékellő-piros virágai, melyeket úgy láttatom szemlélni, miut meg annyi újait a' balts teremő kéznek: mert ezek reggelenként kinyílván, hajolnak és néznek a' napra, mintha ugyan köszöntենek azt; dél tájatt magokatt egészlenn egybe-vonják, a' következő reggelig.

TÉLI BOKRETA.

magvaikat a' reájok következhető veszélyek ellen. (****) 4.) Az ember életének megmaradására, oly szükséges az álom, mint az eledel; azért is benne a' vigyázás avagy ebren-létel, és az álom, edj-mást követik: nintsenek a' fák és füvek is az ő életkekhez illő álom nélkül; sőt, a' mint a' Természet-visgálók valóságosonn megjegyzeték az ő tulajdon fzesmeskedésekből, fokak álomba merülnek az ön-nön virágaik által, midön azokat, mint ha fzesmek gyanánt vólnának estvéneként egészszenn öfzve-húzzák és béhúnnyák, és regelre kelve ísmét megnyitják. Sokak pedig leveleiket, melyeket nappal ki-vagy fel-állólag, vigyázó formábann tartottak, éjtfzakára szúnyadó szabásu-lág leeresztik, vagy egybe-vonják: hogy a' következő nappali (vigyázáshoz hasonló) állásra, ezenn nyúgovás által ujabb erőt végyenek. (*) 5.) A' füveknek és virágoknak életek és megma-radások, bizonynyal függ az ő természetkekhez alkalmaztatott éltető-vagy levegő-ég (aër-) től; annyira, t. i. hogy ama déli heves tarto-mányokbann az hol a' Nap igen melegenn süit (nevezetesenn az ég-nek Egyenlítő, vagy *Æquator* nevezetü kerülete alatt), nagy részént olyan füvek teremnek, és oly virágok nyílnak, melyek e' mi északi

(****) Az *Engem-ne-bánts*, avagy *Üveg-szárú-fű* (*Noli me tangere*), még jól meg nem érlelt magvait is hirtelen sebességel kiveti hüvelykéiből avagy magzatskójából, kiváltképpen meleg időben, ha emberi kéztől, vagy egyéb erőtől illesztetik; annyira hogy bajosonn lehessen kiugró magvaiból valamellyet megfogni, Ellenbenn, a' *Báj-dokló-földi-mogyoró* (*Arachis hypogæa*), melly Amérikábann és Afrikábann nagy szaporasággal terem, és a' *Földalji Lőhere-fű* (*Trifolium subterraneum*), mellynek Francia 's Olasz Országokbann bővsége vagyon, oly tsudálatos természetűek, hogy minnekutánna megvirágoznak, a' virág-szárok (*pedunculi*) a' föld felé lehajlanak, és a' föld' színébe magokat befűrvánn, ott termik-meg az ő magvaikat, és ott rejtgetik 's óltalmazzák azokat. A' kerrebbenn termő *Földalji Lőherebenn* ezt gyakorta tsudáalom.

(*) A' ki nappal erre sügesztett figyelmezőssel megfzemlélte valamelly kertbenn a' leveleknek és virágoknak állásokat; menjen oda lámpáissal este, 's megtanúlja mibenn áll azoknak álmok avagy alvások. Abban t. i. hogy némelly plántáknak levelei le-tsüggednek éjtfzakára, mint a' *Noli me tangere*, *Sigesbeckia* nevü, 's több fok füveké. A' *Draba alpina* nevezetü pedig, és más olyanok, éjtfzakánként virágaikat eresztik-le, mintha azokat szunnyodtatnák. Igen nevezetes azonbann, az éjtfzakára magokat öfzve-húzó virágoknak, ilyen álmokra való meneteleknek, és ebből való felferkenéseknek ideje: mert ez a' változás bennük bizonyos órákra léfzen. Az hon-

A' SZENT IRÁS VIRÁGAIBOL'

31

ki hideg tartományunkra hozattatván, nem hogy a' nálunk való hidegnek tsípös mostohaságát elfzenvedhetnék; sőt még a' bémelegített és fűttös üveg-házakbann is bajosonn tartattatnak meg a kertészek szorgalmatosága által, a' télnek fanyargatásaitól: vízfön tag pedig, ha e' mi fagyaló egünk alatt termő füvek, az említett-égető melegségi helységekre vitettetnek, nem igen maradhatnak-meg; az ott való szörnyü hévséget meg nem állhattván, tiák hamar elvesznek. Nemde nem ilyenképpen vagyóné az embereknek életek is? Bizonyosonn így vagyon. Ha mi mennénk a' déli hév tartományokba lakni, kevesenn élhetnénk-meg; hirtelen elfogyna életünk a' fzoatlan melegségbenn: hasonlóképpen, ha az ott lakók a' mi hideg földünkre jönnek, többire igen rövid és lankadt életüek. Sok bédákból bizonyos ez mindenik részre. 6.) Az emberi életnek helye bizonytalanságokkal köttetett-öfzve, úgy hogy, némellyek egy országbann fogantatnak, és másbann születnek; fokban vagynak, a' kik nem ott halnak-meg, az hol e' világra lettek; a' fokféle szerentséknek és szerentsétlenségeknek szárnyainn elszélesztetik az emberi nemzetnek magva, mint szintén a' mindenfelé elhányódó vetődő, 's kézről kézre menő pénz. Nem így vagynaké a' fák és füvek? Bizony ezeknek nemzeti is helyből helybe, országról országra elragadtatnak és hintetternek a' természet munkáinak szolgálatjok által. Rendénn fog folyni beszédem, ha ezek közül némellyeket, példa kedvéért, megemlítek. Nó azért. Ha fzeimeinket bé nem húnjuk, látjuk, és könnyen megérthetjük, hogy némelly fáknak és

C 3

fü-

nan a' tanúlt Fűvéfzek, midőn virágzó mezőkben járnak, pertzegő órák nélkül is, magokat gyönyörködte megmondhatják alkalmasint, hány óraker légyen minden idő-közben: és ezt a' tapasztalást *Horologium Florae* névvel nevezik. Ha például akarod e' dolognak látni, figyelmezz reá, 's meglátod, hogy nyárbann, reggeli három óra tájbann nyílik a' mezőkben a' Bak-szakáll' (*Tragopogon pratensis*) sárga virága; négy óraker a' Fedél-fog-fű (*Crepis tetlorum*;) öt óra tájatt az Orofzlány-fog' (*Leontodon Taraxacum*) virága, melly is délutánni 8. és 9. óra tájbann magát ismét behúnnya; hat óraker a' Folyo Kakitsé (*Sonchus repens*;) melly 10. és 12 óra között huzza-öfzve magát; hét óra tájékánn a' közönséges Salátáé (*Lactuca sativa*;) nyöltzker a' Tsetfike fű (*M. semibryanthemum barbatum*) virága; kilentzker a' Mezei Filemle virág (*Calendula arvensis*;) melly délutánni 3 óraker húnjuk-el; és, hogy több órákat a' virágokból ki ne mütalsak, tizenkettőker a' (*Sonchus levis*;) Piekék virága.

füveknek magvaik a' vizek folyamataiba hűlván, mezfűze helyekre elvitettet-nek, és valamelly partra kivetteten, fák és füvek kezdenek ottan belölök termeni. Kerülnek szemeink eleibe oly fái 's fűi gyömöltsők is, avagy magok, mellyek felragadó testük lévén, okos és oktan állatokra ragaszkodnak (mint a' *Ragadály*, *Bojtorján*, 's több a' félek), és idegen tartományokra elhányódnak. A' *Fái gyöngynek* (*Viscum*, *É Lorantbus*) magvát, edjik erdőből a' másba vízi az Húros-madár. A' fzelek felragadnak némely magokat, és magas épületek fedeleire, falakra, köziklákra 's több helyekre vízik; az holott (ha gyökeret verhetnek) nőnek terjednek, szaporodnak. Sőt láttatos dolog az, hogy némely szélvészlek Ámerikából által hoztak a' nagy tenger felett Európába bizonyos pelyhész avagy tollas forma ('s ahoz képest a' levegőégben könnyen repülhető) magokat, és azokat elszaporították. (**)

IV. Külömb-külömbféle tulajdonságaikra vagy minémüségeikre nézve is, igen fokot hasonlitanak az emberek a' füvekhez és virágokhoz. Találunk bővönn ilyen hasonlatosságokat a' Szent Írásokban is. Légyen első példa a' *Bogátskóró*, melly is alávaló, 's több ártalomra, mint haszonra nevelkedő: e' jelenti a' femmire kellő, haszontalan és alaton embereket, a' mint láthatni 2. Kir. XIV. 9. az hol im e' példabeszédet olvassuk: *A' bogátskóró, melly a' Libánusonn vagyon, küldött a' Libánusonn való tzedrusfához, ezt izenvém: Adjad a' te leányodat az én fiannak feleségül. Által-méne pedig a' mezei vad, melly a' Libánusonn vagyon, és eltapodá a' bogátskórót.* Ezt a' mesét izente Jóás, az Izrael Királlya, a' Júdabéli Királynak, Amásiának, a' mellyel ötet, haszontalan, és bogátskóróhoz hasonló embernek nevezi 's tsúfolja: magát ellenbenn magasztalja hasonlíván a' tzedrusához, felfúvalkodott kevélységgel; ámbár a' nagy Királyok a' magas

(**) Ezen dolgok körül gyakorta, figyelmezt érdemlő gazdaskodását (*oeconomiam*) a' Természetnek szépen szemlélhetjük. Ugyan is, a' Vakondokok, geleszták, bogarak, 's a' t. meglikkatják, ásák, és mintedj szántják, 's ekeppen a' mag alá elkeztetik a' földet, azt a' fél magokkal beveti, 's a' füvetet termeszti, szaporgatja; ezeket osztán némely tsúfzó máfzó állatok az ő. túrafotskáik által meg is kapálják,

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL

23

gas fákhoz hasonlítandók, *Dán. IV. 7 20.* Légyen másfak példánk *Ének II. 1.* mellybenn a' Krisztus János lelki Jegyefse, az Anyafszentegyház, ezt mondja magáról: *Én Sárónnak ró'sája vagyok, és gyöngyvirág.* Melly azt téfzi; miképpen a' Sárón' mezeje igen kövér hely, és szép virágok nyílnak rajta, de az ott legelő barmoktól eltapodtatnak; és miként a' gyöngyvirág kedves, kellemetes illatu, de ugyan azért lefzaggattatik: így az Anyafszentegyház is, jóllehet a' Mennyei Jóknak kövérségeivel öntöztetik, és az Hittel illatozik, de még is az ő ellenségeitől fzaggattatik, és gyakorta tapodtatik. Légyen harmadik példánk *Ének II. 2.* az holott, az Anyafszentegyháznak Jegyefse, a' Krisztus, nem tsak rea hagyja az ő Mátkájának fzávat, mellybenn magát Sárón ró'sájának és gyöngyvirágnak nevezi; hanem mindjárt ezt veti utánna: *Mint a' lilium a' tövifsek között, olyan az én Mátkám a' Leányok között.*

Továbbá, tudjátok, **Értelmes Hallgatóim**, tsak edj Mutár magot is, és az abból növény fa fzávasu füvet, menyire méltóztatott Urunk János: annyira, hogy arról edj szép példabefszédet mondvánn, az Isten Országát, avagy Anyafszentegyházát, ahhoz hasonlítottta, *Mát. XIII. 31, 32.* Légyen fzábad azért nékem is e' szent példából himet vennem: hogy némely füvek és emberek között való hasonlatosságokat előhózzak a' szent Irásonn kívül is; de azonbann azzal megedjezőképpen.

1. Látjuk közönségesenn hogy azonn edj helyenn, edj féle földbenn, edj más mellett, különböző nemű, faj, formájú 's erejű füvek növények; némellyek keserűk, mások édesek; némellyek gyógyító erejűek, mások mérgesek; némellyek táplálók, mások halált-hozók; némellyek borfos, fűszeres ízűek, mások ízetlenek; a' füvekenn ismét különb-külömbféle, u. m. fehér, piros, kék, sárga, és fok egyéb színű, 's tarka virágok nyílnak; mellyet méltánn tsudal, a' ki meggondolja, hogy mind a' füvek az ő különböző erejeket, mind a' virágok annyi színeiket, azonn edj földel és nedvességgel való táplálódásból vélik. Így vagynak az emberek is, a' kiknek

nek edj helybenn való lakások esett; mert ámbár a' természetnek egyenlő javaival élnek (*Mát. V. 45.*), és a' kegyelemnek ajtaja is előttök bezárva nintsen: mindazáltal még is erköltséikkel edjmástól úgy különböznek, mint a' fejer a' feketétől; és némelyek tisztes-ségre, mások gyalázatra ének 's halnak.

2. Vagynak fokféle drágalátos orvos füvek, a' fok nemü nyavalyák ellen, melyekről Bölts Salamon is Könyvet, vagy talám Könyveket, írt vólt, a' mint észre vehetni 1. Kir. IV. 31 33-ből, holott is íratatik, hogy ő böltsebb vólt minden embereknel; és böltféségének edjik jeléül a' tétettetik-fél, hogy ő munkát tett a' plántákról. *Szóllott a' fákról is, a' Libánusnak tzedrus-fájától fogva mind az isópig, melly a' falból nevelkedik-ki.* Ugy tartják a' 'Sidó Irók, hogy Salomonnak ezenn könyveibenn a füveknek orvosló erejek igen jól és használatosonn lévőnn leírva, betegségekben az emberek nem Istenhez, hanem a' Salamon fűvéz Könyveihez folyamodtanak inkább: azért ezt az ő írását, a' kegyes Ézékiás Király eltörlötte vólna; mikor a' Mó'sestől tfináltatott (4. Mó's. XXI. 8, 9.) értz kígyót is eltörte, hogy annak többé a' Izrael fiai jó illatot ne tennének, 2. Kir. XVIII. 4. Hasonlítom az orvos füvekhez az olyan Embereket, kik jó tanátfokkal, kegyes intésekkel, és alkalmas időbenn való feddésekkel, gyakorta megorvosolják az ő erköltséikben veszedelmesenn betegeskedő embereket; megenyhítenek pedig fok nyomoruság, keserűség és kételkedés alatt lankadozó fíveket, és erősítenek fáradtakat, *Jób. IV. 3, 4.* Mint a' legorvoslőbb füvek többire keserűek, de hasznosok: úgy a' Böltseknek feddéseik is keserűeknek tetszenek; de az által gyógyulást szereznek. Így taníttatunk erre az Apostoltól is, 'Sid. XII. 11. *Minden dorgálás mostan jóllehet nem láttatik örvendetesnek - hanem szomorúságosnak lenni; mindazáltal végtére az igazságnak tsendes gyümölsét adja azoknak, a' kik abban gyakorlották magokat.* Méltánn énekeljük azért a' CXLI-dik 'Sóltárbann: *Az bñv ember megfeddjen engem, És feddése kedves leszén, Mint balsam olaj fejemen; Még verése sem árt énnekem.*

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL.'

25

3. Vagynak oly ártalmas füvek, virágok és gyümöltsők, melyek halált okoznak, a' mint ezt láthatni a' sokszori keferves történetéből, és abból is Szent Irás szerént, a' mit olvasunk 2 Kir. IV 38-41. hol is megíratott, hogy az Éliseus Próféta szolgája a' mezőre menvén paréj fzedni, az ő fzedeményjéből oly mérges pépet főze, hogy annak ételével meghalnak vala az ő Tanítványai, a' próféta fiak; ha Eliséus sietséggel az étet meg nem orvosolja vala. Vagynak az emberek között is, a' kik úgy élnek e' világ mezején, mintha tsupán tsak azért születtek volna, hogy másoknak méreg és ártalom gyanánt lehessenek, és fókaknak még ételeket is keferüvé tegyék. Tudniillik, meg engedi az Isteni Bőltsefség, hogy az ilyenek, másokat sértő vefzfzők légyenek: de útóljára ama tűzbe veti, hogy a' Mennyei Atyának vefzfzeje által jóra oktattatott fiak és leányok vígafztalást végyenek. *Lásd. 2. Sám. XVI. 10. 1. Kir. II. 46*

4. Vagynak kedves színű füvek, vagynak gyönyörűséggel a' fzemeket bétöltő virágok; mellyeknek mindazáltal semmi jó illatjok és hafznok nintsen: vagynak, ellenbenn, díztelen füvek és virágok, mellyek jó illattal teljesek és hafznosok. Hasonlóképpen látunk többfőz, mintsem kívánnók, formával felékesített emberek; de a' kik egyébaránt semmire kellők: más felől pedig szemlélünk és tisztelünk olyakat, a' kik éktelen formájuk és díztelen testüek, de amazokat végheretlenül felyül-múlják belső szépségekkel; lévén okossággal, jósággal, tanáttsal, és egyéb tökéletességekkel teljesek - az emberi nemzetségbenn hafznosok.

5. Vagynak fok füvek, mellyekből, ha megsértettetnek, téj foly ki; de e' többire keserű, mérges és ártalmas, el-annyira, hogy némellyiket közölök méltánn nevezi maga nyelvén a' Német Nemzet *ördög-téjnek*: ezekhez hasonló az olyan emberek, kiknek szájak édesdedenn szóll, mintha téjjel és mézzel folyna beszédek; de fzívekbenn áspis-kigyónak mérge vagyon.

6. Vagynak némelyfüvek mellyekgyenge'séretlen korokbann kedvetlenek, bűdössek, virágaikkal és magvaikkal edjütt: de éréstre

jutva jó illatuak és kívánatos ízűek léfznek gyümöltseik. Például vehetjük a' *Kóriándromot* (*Coriandrum*) a' mellynek kórója, levele, virága, 's magva is, mig zöldellésbenn vagynak, oly bűdössek hogy kedvetlenebb illatu füvet alig lehet szaglani: (***) de jól megérve oly kedves illatu 's izü magvai léfznek, mint a' *Mindenféle-Fűszerfzám* nevü szeres magok (****) mellyek *Arabiai Mirtus-magoknak* is hívattatnak. A' Mannáról írja Mó'ses, hogy olyan vólt, mint a' *Kóriándrom*, 4. Könyv XI. 7. Hasonlítanak ezekhez az oly emberek, a' kik ifjuságoknak bolondságaibann megvesztegetődött és büszhödött erköltsűek vóltanak: de megért korokbann Istentfélő Öregekké váltanak, és jó erköltsűekkel 's kegyességekkel kedvesenn illatoznak. Az ilyenek szókták bünönn való buzgó bánattal megilletődött szívből énekelni: *Ifjuságom vétke, gyakran jut eszembe, 's a' t.* És a' XXV. dik 'Sóltárból: *Ifjuságomnak vétkét, kérlek, hogy meg ne említsd, 's a' t.*

7. Vagynak olyan füvek, nevezetesebben pedig fák, és *Teli-zöld* nevet érdemlő) tsemeték, mellyek télenn által is zöldellő leveleket vífelnek, mintha a' fanyarító hideg ellen való győzedelmeket mútogatnák: hasonlítom ezekhez, azokat az embereket, a' kik akár mint háborittasának és szenvedjenek e' világnak mostohaságai közt; mindazáltal, erős Hittel felkészülve lévén, békességes türes sel szenvednek, és magokat állhatatosonn tartják. Tudják az ilyenek értelemmel és tselekedettel, Bölts Salamonnak ama mondását: *Ha vestenn (lágynn) vífeled magadat a' nyomoruságnak idejénn; a' te erősséged erőtlen léfzen*, Péld. XXIV. 10.

8. Vagynak olyan plánták, melyeknek vagy leveleikbenn, vagy virágjaikbann, vagy gyümöltseikbenn, bizonyos berü-'s íráshoz hasonló jegyeket formált a' természet; némelleyk benn pedig valami szér-

(***) Rontsü-öfzve a' Palaszkat, avagy Palatzk-férget, mellyet Pakilintsnek is neveznek, és a' minéntü bűdös illatját érzéded ennek, éppen oly bűzit találod a' kóriándromnak, ha újjaid között rontsolod.

(****) Patikai névvel *Amum*; Linné Károlynál *Myrtus Pimenta*; Németeknél *Amomlein*; Frantziáknál *Poivre de la Jamaïque*.

A' SZENT IRÁS VIRÁGAIBOL.

27

szerszámokat formájokkal kiábrázoló részeket: (*) az ilyenekhez hasonlítsad ama tudós Embereket, a' kik a' fok szép tudományokkal magokat mindtedj eleven betűkkel egészben béírott Könyvekké, sőt Könyvházakká téstik.

9. Nem újság olyan füvekre találunk, mellyek éjtszakára nyitják-meg, és a' fetét órákon állatoztatják virágaikat, mint a' *Tsuda-töltéserekek* (*Mirabiles*); vagy ha nappal nyílv-álló viráguk is, nem akkor, hanem éjtszakának idején hintik és fúvallják széljel kedves illatjokat, mint az *Ejjeli Viola* (*Hesperis tristis*): légyen szabad ezekhez hasonlítanom azokat az időt megbetsülni tudó embereket, a' kik csak egy vigyázásra 's jórafordítható órát is eltékozolni nem akarnának, az éjtszakának ébrenn létele szakasztható részeit is nem fetéség munkáira költik, hanem vagy tisztességes munkákra, vagy szent elmélkedésekre, 's (mint fok Szentek, és maga is Urunk János) imádságokra fordítják. Ezek ám azok, a' kik Istentől meghatározott rövid életeknek idejét is, a' féle okos tselekedetek által tud-

D 2

ják

(*) Nézd-meg a' *Kerti Sarkantyut* (kivált a' kéket,) mellynek más nevei *Vitéz virág*, és *Király virág* (*Delphinium Ajacis* Linnæi:) ennek virágaiban olvasod im e' betűket: A I A I A; némellyekben így: A I A A I A. Mintha ama régi híres Haddivezér, az *Ajax*, a' *Verfelok* (*Poëták*) meséje szerént, ezen virágnak fájába írta volna le a' maga nevét, szenvedéseit és történeteit.

Ecce suos gemitus foliis inscripsit & AIA.

Item

Dic, quibus in terris inscripti nomina Regum

Nascentur flores; & Phyllida solus habeto.

A' *Szenvedés-virága* (*Passiflora*, five *Flos passionis*) pedig nevezetes a' virág-béli tagotskákról, mellyek némelly hiszékeny szemekbe úgy tűnnek, mintha a' Krisztus szenvedéseinek öldöklő eszközeit, úgy mint, a' koronát, ostort, dárdát, szegket, és egyebeket, éppen kiábrázolnák. Hát a' kötség közül némellyek, hogy *Alma* volt volna ama Paradisomi tálmas gyümölcs, mellynek ételével első Szüléink a' bünt béhozák; akarják megmutatni az almának derekbann (nem hofszára) való által-vágásából. Mert a' vágásbann tíz pont- (*punctum*-) okat találunk kerületesen, és ezekről azt téstik-fél, hogy a' tíz Parantsolatoknak jegyei: a' Parantsolatok pedig ki nem adattattak volna, ha az ember a' megtiltott gyümöltsöt meg nem kóstolta volna. Tehat ebből Almának vélik azt a' gyümöltsöt. Vagynak a' Füveszektől *Adám Almájának* nevezettett gyümöltsök is. De úgy hiszem, hogy annak az híres Paradisomi gyümöltsnek ma semmi faja nem találtatik.

ják meghoszfszabbítani. Mert, mentől többet aluszol, annál kevesebet élsz: halál képe levénn az álom, és vonaglás a' fúnnnyadozás. (**)

10. Vagynak oly füvek, melyekre ha bővönn mégyen a' víz és tápláló nedvesség, e' miatt mintegy megtsemereinek, nyavalyásodnak és kárba-mennek; ellenben pedig ha kevés nedvességgel száraz helyenn állhatnak, jól nevelkednek, hasznosabb füvel és gyökérrel kelletik magokat: avagy nintseneké fokak az emberek között is, a' kik gyermekségektől fogva minden jókkal bővölködtenek, és csak nem úfztanak az Isten áldásainak áradott folyamatjaibann; még is hiábavalóságra nőttenek-fel, es elveszésre élnek; kikről (a' szegénységből és fűkölködések között nagy haszonra felnevelkedett fzemélyeknek példájókkal) azt vélheted, hogy ha fűkségek között folyt volna életeknek ideje, valami jóra elváltanak volna.

11. Sok plánták, a' mivéleffel, úgy mint; ültetéssel, puhítással, kapálással, 's a' t, megfzelíditetnek, hasznosabakká 's jobb ízűekké tétettetnek; ellenben, a' fzelid fajból valók, mivélés nélkül elvadúlnak: tanítsad a' gyermeket is az ő utának módja szerént, és üzd-el meszfze az ő elméjéhez köttetett bolondságot a' tanításnak veszfzejével (Péld. XXII. 6. 15.); miveljed, zabolázzad az ifjuságot; és így megfzelídited, böltse téfzed, 's arra, bírod, hogy a' tudománytól és Isteni élettől el ne idegenedjék, sőt abban öregbedjék.

12. Vagynak fok füvek, úgy fák is, mellyeknek leveleik életek-idejehez képest megváltoznak; más formájuk ifjatta, mások meg-

(**) *Si Somnus nihil est, gelida nisi mortis imago:*

Quo plus in vita dormio, vivo, minus. Mellyet így fordítok:
Mentől több az álom, kevesebbet élek; jó halálom;
Mert álomom 's halálom' edj szüntűnek találom.

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL.

29

megnőtt korokbann, ismet mások megvénhedésekben (***) : az emberi életnek-ideje is hasonló változásokon megyen által; más az embernek gyermeki formája 's erköltse; más ifjui állapota 's magaviselete; más állapotott idejekori élete' rendje; ismét más vénségében mind ábrázolja, mind pediglen minémüsége.

Megítélhetni ezekből, hogy bizonyára fokak, a' füvek és emberek között való minémüségben hasonlótságok. Az ilyenekre nézve, a' régi poéták (kik gyakorta mesékkel éltek, *bogy minden bédaba való ember a' Bóltsek titkaikoz ne férhétne*), azt költötték szép elmésséggel, némelly válogatott erköltsökkel ékeskedett Személyekről, hogy azok meghalván, és eltemettetvén, az ő sírjokból bizonyos jó illatu 's ékes virágok származtanak. E' féle mese az, az *Oebalus*, fíjáról, a' gyönyörűséges ifju *Hyacinthus*-ról, hogy ő *Jácint* (*Hyacinthus*) virággá által-változtattatott volna. Ilyen *Ovidius*-nál, a' *Cepheus*-ról, a' szép (de nem a' Szent Páltól *Róm. XVI. 11.* említett) *Narcissus*-ról való, hogy ő is maga nevü Virággá által-tünt volna. De ezek a' költemények csak azt téfzik, hogy az említett Ifjak igen gyönyörűségesek vóltanak; mint a' kertekben az ő neveiket viselő virágok.

Még edj dolog jút itt efzembe, Szomoru Hallgatóim; de akarom, ha erre nem is figyelmezték. Söt meg se hallgásátok némelly régi pogányoknak ezelős vélekedéseket, kik úgy értettek az emberek felől, hogy azok eleinten, mint fíntén a' plánták, a' földből termettek, 's azután lassann-lassann elevenedtek és okosod-

D 3

ta-

(***) Az emberi élet idejének változásait látván látjuk minden naponként, és *Horatius* is, a' Vers-szerzés műveléséről írott könyvében megjegyzette szépen. A Plánták leveleinek változásokra, például hozza *Wahlbom* a' Fái Borostyánt (*Hedera Helix Linnæi*), ezt írván róla: „*HEDERA* primis in annis, foliis gaudet lanceolatis, & flore fructuque destituta infantilis; *Hedera humi repens* Gasp. Bauhini 305 „In ætate sua juvenili, vel pueritia, folia gerit quinqueloba, & petris arboribusque suffulta, sterilis surgit: *Hedera major sterilis*, C. B. 305. In medio vitæ suæ curriculo constituta, folia emittit triloba fulcra deserit, propriisque viribus erecta „speciem induit arboris sat proceræ, & floribus fructibusque grávida, virilis: *Hedera arborea*, C. B. 305. Quando vero accedit senectus, folia pandit ovata sine lobis „*Hedera poëtica*, C. B. 305.”

TÉLI BOKRETA.

ának volna meg. (****) Nem bánom már, Kedves Hallgatók
 na ismét figyelmezni kezdetek: mert már a' felvett Szent Igék.

MÁSODIK RÉSZÉnek

Fejtegetéséhez kezdek, melyet gondolatotoknál hamarább el is
 végeznek. **Először** ebbenn, az haló emberi nemzet hasonlítottatik
 a' megfzárado' s virágját elhúllató fűhöz, ezen igékkel: *Megfzárado'
 a' fű, elhúll a' virág; mikor az Úrnak Szele fúval arra. Bizony o-
 lyan a' nép, mint a' fű.* Ezt az hasonlítást pedig az Isteni szózat
 megkettőzteti, hogy annál hathatósabbá tégye, s az halandó ember
 ezt vóltaképpen szívére végye. Ugyan is, mindjárt utánna téfzi is-
 mét: *Megfzárado' a' fű, elhúll a' virág.* Mert annyit téfzen ez,
 nint mikor így mondjuk-ki: *Miképpen e' fű megfzárado', és a' virág
 elhúll: úgy az ember meghal, és az ő szépsége oda-léhszen.*

Nem lekáfzált, hanem fenn-álló fűről és virágról mondattatik,
 hogy az Ur szelének rea-fúvallásával megfzárado' és elhúll. Igen
 nagy erejű, s ritkán fúvó déli és napkeleti szél az, melly miatt a'
 földellő füvek az önnön állásokbann hirtelen megfzárado'janak és vi-
 rágaikat elhúllassák e' mi híves tartományainkon: jöllehet a' déli
 neves helységekenn a' napkeleti száraztó szelek (*Jón. IV. 8. 2.
 Mós. XIV. 21.*) gyakorta birnak ilyen erővel. Tehát az Urnak ez
 a'

(****) Ki tudja, meg lehet az is, hogy a' régiek ezzel mefeképpen azt adták-elő,
 hogy eleinten az emberek igen edjütyiek vóltanak; külömb-külobbféle nyelvek,
 mesterségek, s a' t. nélkül éltenek. Vagy, hát ha vették ők is észre, az élő-állat-
 toknak és a' plántáknak szoross határát, avagy edjmáshoz való közelségeket, azok-
 ból az Elénkfűvekből (*Zoophita*,) plántáknak tetlzenek, holott a' mesterséges meg-
 vizsgálás által élő-állatoknak találtnak. Illyenek, p. o. a' tengerekben a' Klárisok
 (*Corallia*,) melyekről ez előtt úgy tartották az emberek, hogy plánták vólnának;
 de már a' szorgalmas vizsgálásokból kitanúlták azokat az élő-állatok közé számlá-
 landóknak lenni; Oh Isteni tsuda teremtés! Ezek érzékenységet nem mutatnak; még
 is elevenség vagyon benne.

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL

31

a' fzele jelenti szépen amaréttenetesórát (*tremendam mortis horam*) melybenn az halál, Istennek felséges akaratjából, a' kis világot (a' mint az ember nevezetik) öfzve-rontja, vagy is, hogy ide illő hasonlatossággal szóljak, az embert, mint akármely magát nem óltalmazható gyenge füvet lefzakasztja. Ugyan is, a' Szent Írásbann nem edj helyenn, jelentetik a' szélnek nevezetével, a' szél' módjára hirtelen és sebesen elkövetkező nyomoruság; mint midőn Szént Dávid mondja 'Sólt. LV' 9. *Sietnék kiszabadulni e' sebes szélből, e' forgó szélből.* Ilyen értelembeenn fenyegeti az Isten Babilont ezzel; hogy *támaszt ellene nagy szélvész*, Jér. LI. 1. Hasonló szövegek vagy-nak Ésa. LVII. 13. Mát. VII 25. 's a' t. Már pedig, a' nyomoruságok között, a' mint legutolsó e' világban, úgy legnagyobb is, az halál.

Midőn ilyenek mondom az halált; szólok róla: 1.) A' testiképpen élő, 's a' fzerént is gondolkodó embereknek értelmek-hez képest, a' kiknek elméjebenn igen irtóztatónak tetszik az halál. Méltánn is, mert az ő rajtok győzedelmeskedik, és vízi őket az örök gyötrelmekre; melybenn soha semmi öröme és nyúgodalmok, sőt vigasztalódás felől való reménységek sem lehet. Midőn meghalnak, ama nagy számadásra állanak-ele, melybenn ők megfzégynülnek, és az Isten' színetől örökösönn elűzettetnek. És így nékik az halál, a' kárhozatbéli gyötrelmek kezdete. 2.) Ugy szólok itt az halálról, mint a' mellyel az Isten, hirtelen jövő szélvész módjára, különös büntetésképpen ragadtat-el némelyeket e' földi életből, és mintedj paritjából hajit-el, mint Nábált, 1 Sám. XXV. 29. 37. 38. Anániást és Safírat Tsel. V. 5. 10. Ellenbenn, az Istennek örök életre rendeltetett Híveinek halálokról, koránt sem oly formánn kell gondolkodnunk. Mert reájok nézve az halál 1.) A' világi fok nyomoruságoktól és fáradságoktól való megnyúgovás. Ehez képest, még a' pogány, de mélységes tudományu Cicero is' kíváncstosnak vallotta az halált. (*) 2.) A, büntől való megszűnés, a' vet-

(*) Quod si non fumus immortales futuri; tamen exstingvi homini suo tempore optabile est. De Senectute.

vétkektől való megtisztulásnak kezdete, 's az örök életre való általmenetelnek útja; mivel akkor a' lélek megtér az ő Teremtőjéhez, *Préd. XII. 9.* a' test pedig az ő megrothadásából, az ítélet idején, büntől megtisztítatva támasztatik-fel.

Ambár mind ezek így vagynak; mindazáltal minden emberekre 's e' Szerént az Hívekre nézve is, olyan az halál' eljövetele, mint az heves szél a' füveknek megszáraztatására 's a' virágoknak elhervasztására. Megmútatják ezt im a' következő hasonlatosságok.

1. Miképpen a' fzelnek eredetét, fúvásának idejét és útját, nem csak az érzéketlen füvek és virágok, de még az okos emberek sem tudhatják; ama szerént, a' mit mond az Ur Jéhus, *Ján. III. 8.* *A' szél, az hová akar, fú, és annak zúgását hallod: de nem tudod, honnét jő, és hová megyen.* Így azt sem tudja senki az halandók közül, mikor léfzen halála. Tudja az halálnak bizonyos vóltát: de nem tudja bizonyos idejét. Mikor nem vélné, akkor jő-el. *Ha márt Isten adta, holnapot tudtodra nem ígérte.* Ezért tette Szent Jakab ezt az intést, *Levele IVdik Rézfének, 13. 14. 15.* verseibenn: *Nofza immár ti, kik ezt mondjátok: Ma vagy holnap elmegyünk ama városba, és ott esztendeig lakunk, és kalmárkodunk, és nyereségünk léfzen; Kik nem tudjátok, mitsoda következik másod napon. Mert mitsoda a' ti életetek? olyan, mint a' pára, melly edj kevés ideig tetfzik, azután semmivé léfzen. Holott ezt kellett volna mondanotok: Ha az Ur akarándja, és ha élünk, imezt vagy amazt fogjuk tselekedni.*

2. Igen fokfzor vagyon az úgy, hogy a' melly füveket és virágokat a' fzelek hirtelen elfszáraztanak és elhüllökká téfznek; már előre azokat erre a' romlásra elkészítették ama fokfélé apró bogarak, tsúfzó mászó állatotskák, és ezeknek fajzatai; azoknak vagy gyökereiket, vagy száraikat, vagy leveleiket megfértegetvénn és elélvénn. Szent Irásbéli emlékezetes példank is vagyon erre Jónás Próféta Könyvenek IVdik Rézfébenn, hol is azt olvasuk, hogy Istenek

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL

33

nek különös tetfzéséből tsak hirtelen edj *Kikájon* (**) nevű plánta növe-fel a' Jónás kalibájára, hogy árnyékot tartana a' Próféta fejének: de másod naponn hajnalbann szerze az Isten edj nyüvet melly annak a' tsuda fünek tövét megrágá, 's megafszza, a' napkeleti száraztó szélnek támadásakor. Hasonlóképpen vagyon az embereknek állapotjuk is az halálra nézve: mert míg ez az életünket elszáraztó szél reánk fúvalla, addig lassanként, a' fáradságok, nyavalyák, bánatok, ellenségektől való szenvedések, és egyebek, mint meg annyi bogarak (***) és ártalmas állatok, rágiák, észik és tsak nem megemésztk a' mi halandó testeinket. Elannyira, hogy a' míg élünk, addig szenvedjük az halál' fájdalmaít, és valamit tsak szenvedünk naponként, mind az a' mi életünknek halála, az az, fogyatója. A' mit pedig halálnak nevezünk, úgy mint, a' Léleknek a' romladozott testből való kimenetelét: már az akkor nem egyéb, hanem a' nyúgodalomra való eljutás a' fáradságokból. Továbbá, miképpen az apróság élő-állatotskák által a' nagy plánták gyakorta elveszésre jutnak: így fokszor, nem tsak az alaton forsuak, hanem a' nagy Fejedelmi rendenn valók és Fő emberek is hirtelenséggel, igen kitsin dolgok által, elhervadnak, száradnak, vé-

E

let-

(**) Úgy tartják a' Szent Íráshoz is, a' Fűvéfzéséghez is értő Tudósok közönségesebenn, hogy ez a' *Kikájon* avagy *Kiki* lett volna a' *Kristus-tenyere*, vagy *Indiai Tsuda-fa* (*Ricinus communis*, al. *Palma Christi*) nevű plánta: mellynek magvait a' mi Patikáinkbann *Cataputia major* név alatt árúlatni tudom.

(***) Tulajdonképpen is, mint szintén a' fáknak és füveknek gyökereik, ágaik, leveleik, és minden részeik emésztketnek szüntelen, a' benne lakó 's rajtok élő állatok által: bizony nem kümbenn élzik, erőtelenítik és fogyatják az emberi testet az abann és azonn lakó láthatatlan és látható kümb-kümbféle élő-állatotskák. Tsak az ember fogaira az eledelből ragadó fehér sárban szántalan fok oly kised állatok vagynak mellyeket szemeinkkel amazoknak kitsinségek miatt meg nem láthatunk, hanemha jó készületű Nagyító-üveggel (*Microscopium*) nézzük. Oly aprók ezek, hogy egy szem puskaporni nagyságu tágosságban, egy millio, az az, tíz száz ezer ilyen kis állatotskák férnének-el. Másoknál hitel felett való, de a' Tudósoknál kétkedésenn kívül tetetett dolog ez. Lásd rólla SULZERnek a' *Természet* Munkáiból vétetett erkölcsi Elmélkedéseit, Tíztele: SÓFALVI JOSEF Uram magyar fordítása szerént, a' 2. 3. 4. levélfelekenn.

letlenül meghalnak, Tetfzik nékem például ide hozni szóról szóra a' *Bóldog Halál Szekere* nevű Könyvből, az én feltételemre való elmélkedést, melly így vagyon: „Játszodozik egykor *Drusus* Római „fő ember, és egy szép almátskával mulatozik, fel-hajtja és ismét „szájával megkapja, úgy azonban béefik fel-tátott torkában, hogy „meg köllött fuladni az almában. *Bibulus* is a' Római vitéz, Uri „nagy triumfussal a' *Capitoliumban* bé késértetik; de ime! téglá esik „fejére, ki miatt élete el végeztetik. Királyja mikoron koronaz- „tatnék *Philippus Ludovicus* nevű Frantzia Király fia, Anno 1129. „29. Novembr. és nagy pompával Párisban az utzákon hordoztat- „nék ime! ugyan azon nap este felé egy ártány az Ujj Királynak lo- „va alá futamodik, melly miatt a' ló elesik, és az Királynak nya- „ka kifszegik. *Asclepius Medius* húsz esztendeig való Révészsege „után a' vízben, *Fabius Prator*, a' téjben lévő hajszál meg ételé. „ben, *Spurius Saufejus* egy hígon sült tyukmonyban, *Tarquinius* „*Priscus* egy halnak szájkátskájában, *Adrianus Pápa* egy bogaratskában, „*Sophocles Poeta*, így *Anacreon*-is egy szőlő magban, *Manlius Tor-* „*quatus* egy falat kalátsban, *Julius Medicus* egy ital borbán, és *A-* „*lexander* nevű Lituaniai Herczeg valamelly gyöngynek fülében „való bortsátásában, holtanak meg, reménség kívül való nagy bá- „torságban. „

3. Néha a' fzelek oly fúváfsal jönnek-el, mintha az ő indulások és forgások csak valamelly játéka volna a' természetnek; de azonbann nem csak a' füveket, hanem a' nagy fákat is lerontják és ki- döjtögetik; magunk is néha a' füveket és virágokat játékból 's mű- latságból szakgatjuk: az emberek közül is némellyek tréfából esnek az halál törébe, és fokszor fokann csak mintedj játszodozva mennek az halálra. Halljátok ennek edj szép példáját a' régi históriából: Azt álmodta vala Olasz Országban edj nevezetes ember, hogy a' melly köből faragott orofzlány a, templom bemeneteléhez helyhez- tetetett, ötöt halálra marta. Mégyen pedig reggel a' Templomba, 's nevetve beszéli álmát barátjainak, és azonbann nyújtja tréfából edjik kezét a' kö orofzlán szájába, ilyen mondáfsal: Nó nagy ellen-

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL.

35

ellenség, marj még most engem. Alig mondhatja ki é' fzőt, 's úgy megmarja edj áspis-kígyó, melly az orofzlán fájábann lappangott, hogy meg kellett miatta halni.

4. Midön a' fzelek nagy kórokat rontanak-le, azok az 'apróbb füvekre esvénn, ezeket néha megsértik, lenyomják és el is rontják; annyival is inkább a' nagy fák az apróbbakat a' magok esésekkel: nem külömbenn, mikor az halál fzele a' nagy embereket ledőjtí, gyakorta azoknak halálok fok alatonabb rendű embereknék halálokat is okozza; mint lárjuk ezt nevezetesen az Hadi Főembereknék elesésekben. Sámson midön magára ontá Gázábann az házat, ezereket öle-meg magával edjűtt az ő boszszu-álló halálával, *Bír. XVI.*

5. A' melly füvek és virágok megmaradnak a' nyári fzelektől, azokat is az öfzi 's téli fzelek- és fanyarító hidegek elfogyatják, vesztik: az emberek is, ha életeknék tavaszszánn és nyaránn el nem esnek is az halál fzele miatt; bizony vagy öfzült idejekben, vagy a' vegrő öregségnek refzketeges hideg telénn, meggyőzettetnek az Ur hatalmas fzelének reájok fúvallásától. Nem is hozok-elé több hasonlatosságokat; mert ezekre elmondhatjuk Éfaiás fzaivaiból: *Bizony tsak olyan az ember, mint a' fű.*

Másodszor, halljuk-meg már az Istennek ide tartozó vígafztalását, ezekben: *De a' mi Isteniink' beszéde megmarad mindörökre.* A' melly vígafztalás ennyit láttatik nékem tenni, hogy jóllehet az egész emberi nemzet a' változásoknak háborus fzelvéfze, 's az halálnak kötele alatt vagyon: de az Isten' ígéretei állandóul megmaradandók, a' mint egyebekben, úgy az aránt is, hogy az ember nem marad az halálbann, hanem bizonynal feltámad; még pedig az Isten Híveinek az halál álmából való felkelések léfzen a' Mennyei Bóldogságnak örökség fzerént való bírására.

TÉLI BOKRETA.

Eddig folya értekeződésünk az Ésaías szavairól. De még je-
gyezzék-meg a' tudósabb **Hallgatók** hogy nagy része az Irást Ma-
gyarázóknak, más értelembenn van ezen Szent Irásbéli hely aránt.
Ugyan is a' *Test* a' Szent Irásnak némelly helyeibenn vétetterik a'
bűnre való hajlandóságért és újjá-születetlenségért; az honnan Szent
Pál is, *Róm. VIII. 13.* ezt mondja: *Ha test szerént éltek, meghal-*
tok: de ha a' lélekkel a' testnek tselekedetcit megöldöklitek, éltek.
Melly szerént azt mondják, hogy az Ésaías szavaibann is feltétett-
nék, edj felöl az Ujjáfszületetleneknek, az Isten haragjának szele ál-
tal való elveszések és hijabavalóságok: más részről azoknak állandó
's bódog megmaradások, a' kik *ama rothadás nélkül való Magból,*
az élő 's örökké megmaradandó Istennek beszéde által újjonnan-születtet-
zenek. Meg is kell vallanom, hogy ez az értelem igen helyes, a'
mint ennek külsát láthatni *1. Pét. I. 23-25.* De ez, az én felté-
telemmel edjütt jól megáll: sőt, ezeket nem is kell edjmástól el-
szakasztani. A' kik a' Szent Irás' magvarázásábann fáradnak, olvas-
hatnak erre a' Tudós **VITRINGA** nagy Könyvébenn, mellyel fejte-
geti az Ésaías Prófétziáját.

Én pedig már utóljára azt jegyzem-meg, hogy Ésaías Próféta,
valamiképpen oly világosan jövendölt, az Uj Testamentomi Anya-
szentegyháznak vígasztalására, a Jésus Kríztus eljövételéről, mintha
nem jövendölést, hanem Évangyéliomi históriát írt volna: úgy a'
most fenn forgott helybenn is lelki erővel teljes vígasztalást nyújtott
mídon, a, testi halálnak elkerülhetetlen vóltáról ily hathatósann szól-
lott ugyan; de edjfersmind az Híveknek az halálból dítőségre va-
ló felkeléseket jelentette. A' mellyek szerént, én is az Ésaías tziel-
jával megedjezőleg téfzem-fel e'

TUDOMÁNYt

Jöllehet az egész világnak szép alkotvánnya, köze-
lebb a' Föld, 's ebben való minden dolgok és élő-
ál-

A' SZENT IRÁS VIRÁGAIBOL.

37

állatok; a' változás alá vagynak rekeftetve: de az Ember, ezek között is, a' leghírtelenebb' romlandó 's múlandó állatok' rendében vagyon; mindazáltal a' változhatatlan és romolhatatlan megújulásra való feltámadásnak tsalhatatlan reménysége alatt.

Semmit könnyebbenn meg nem érthettek, OKOSHALLGATOIM mint ezt a' *Tudományt*: ha bé nem hűnyátok fzeitéket, söt elméteket e' Világ' alkotmányáról való értekezésre fordítjátok. Ugyan is, szintén hat ezer esztendeje, hogy az Égnek kárpitja kiterjesztett, és hogy ez a' minket viselő Föld teremtetett, 's a' változások alá tétettetett: még is megvagynak ezek a' magok valóságokban. De a, Földnek alkottatása után, oh mely fok nemzetségek költöztének-el erről! ama szerént, a' mit mond Salamon, *Préd. I. 4. Edj-ik nemzetség elmégyen, és a' másik eljö: jöllehet a' föld mind örökké megmarad.* Nézzétek-meg ama magas közfálat, tekintsétek ama megtarúlt közfiklákat; ezek szinte hat ezer esztendősek: de az ember, hozzájuk képest, *tsak minapi*, vagy is *tegnapi*, *Jób. VIII. 9.* A'dántól fogva a' Kriftus Jéusig, szinten négy ezer esztendőnek folyása alatt, mintedj hatvan-négy emberi-nyom avagy nemzetség élt; a' mint ezt könnyen felszámlálhatják a' Szent Irásnak értelmes olvasói, *Mát. I. és Luk. III.* Részzeiből. A' Kriftus születésétől fogva mái napig, ismét fok elhúllott nemzetségektalálunk. De nézz-meg akárhol edj közfálat, és ha Móseftől tudakozódol annak ideje felől: megtanít a' Teremtés' Könyvéből, hogy az, Ádám előtt negyed nappal teremtetett; és fenn áll még is. Továbbá, a' nagy fák között, három, négy száz, és több esztendőseköt mái naponn is találhatni, a' mint ezt a' Természetvisgálók megjegyzették: de én rézfemről tsak száz esztendő embernél idősebbet sem láttam edj-nél többet. Arra vezetik azért tsak ezek is a' mí értelmünket, hogy az Embert a' változó világnak legváltozandóbb dolgai közé számláljuk.

TÉLI BOKRETA.

Ezt a' Tudományt eléggé hirdeti 's erőfíti É'saiás Szent Prófeta, az elmondott Igekbenn. Mert mi erőtelenebb és változóbb a' fűnél, melly ha edj nap' vagyon, más nap' lekaszáltatik; ha most fenn-áll, majd edj alávaló oktan állattól eltapodtatik, a' tsúfzó bogarakról megemészttetik? mi elmúlándóbb a' virágnál, melly reggel kinyílik, és estvére elhervad? Tsak ilyen pedig az ember; mihelyt szüületik, az halállal fzembe kezd szállani; mint a' füst és pára, hirtelen elenyézik. Szentül hasonlította tehát az Isteni szó az embert a' fűhöz, és annak ditsőségét a' fűnek virágához. Istentől tanulta azért Jób is, a' mit ír Könyve XIVdik Réfzének, 1. 2. verseibenn: *Az aszszonyi állattól szüületett ember rövid életű, és bővölködő baborúságokkal. Miképpen a' virág mihelyt kinyílatkozik, leszakasztatik; és elmúlik, mint az árnyék, és nem állandó.* Szentül énekel éppen ilyeneket Dávid, 'Sólt. XC. és CIII. 15. 16.

De továbbá, igaz vigasztalása az halandó embernek, a' mi vala még a' Tudománybann, hogy t. i. az ember az halálból változhatatlan bódlog (*van itt szó az bővő emberről*) megújulásra jö-ki a' feltámadáskor. A' melly is oly igaz, mint az, hogy az Istennek beszéde megmarad mind örökké. Ezért vigasztal az Apostol is ilyen beszéddel, 1. Kór. XV. 36. 42-44. *Balgatag ember, a' mit te a' földbe vetesz, nem elevenedik-meg, hanemha mégrothadand.* — — — *Igy lesz az halottaknak feltámadások is: Elvettetik rothadandó test feltámasztatik rothadatlan Elvettetik gyalázatos test, feltámasztatik ditsőséges: elvettetik erőtelen test, feltámasztatik hatalmas, 's a' t.* Látjátok, Szomoru Hallgatóim, a' tél és hó megölte 's eltemette a' füveket és virágokat: de eljö a' tavasz' ésazok vagy gyökereikről, vagy magvaikról ismét megújulnak; és mivelünk a' test feltámadásának némünémű ábrázatját szemléltetik. Mert mi is, mint ezek az hó alól, úgy kelünk-fel a' föld alól, amaz útolsó naponn. Akkor, valakik jó illatu füvek leszünk hittel és ennek munkáival, a' Mennyei Paraditsomba által-plántáltatunk: ellenbenn minden hiterlenek, mint méreg és üröm termő gyökerek (5. Mós. XXIX. 18.)

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL.

391

által-vitettetnek a' sátánnak kertébe; és, mint *Konkolyok*, az ólthá-
tatlan tűzbe vettetnek, *Mát. XIII. 30. 42.* Az eddig valókból,

KÖZÖNSÉGES ALKALMAZTATÁS.

Oh KERESZTYÉNEK! Ha eddig nem tanúztatok illendő megil-
lődéssel; tanújátok avagy-tsak már, a' fáktól, a' füvektől és virá-
goktól. **Először**, tanújátok tőlök élni. Mert a' fák, füvek és
virágok, az ő nékiek adattatott tulajdonságokat megtartják: a' mint
Isten beléjük oltotta, azzal a' formával, erővel, izzel és illattal ékes-
kednek. Ti is azért, a' melly lelki 's testi erőt vettetek Istentől,
éljetez azzal arra a' végre, a' mellyre az Isten ajándékozta, tudniil-
lik az Ő dítőségre, 's a' ti jövőendő boldogságtokra: e'képpen
virágoztok, mint a' pálma-fák, *'Sólt. XCII. 13.* De ha az ördög
munkáit mivelitek, az Isten' ajándékaival való vízfzázélestekkel: bi-
zony többé nem léfztek a' Mennyei Atyának plántái, hanem a' sá-
tánnak óltoványjai. Kimondotta pedig Idvezitőnk, mint léfzen az
ilyeneknek dolgok, *Mát. XV. 13. Minden Plánta, valamellyet az én
Mennyei Atyám nem plántált, kiszakgattatik.* Ha Istentől Hitet és
Kegyelmet nyertetek, óh melly ékesek vagytok ezekkel! t. i. mint
a' plánták az ő szép leveleikkel. De el ne vesztegefsétek, el ne
húllásátok ezen ti (lelki mezítelenségteket fedezgető) erkölcsi leve-
leiteket: hanem azokkal felöltöztetve lévén, teremjetez a' meg-
téréshez illő gyümölsöket. *'Sólt. I. 3. Mát. III. 8.* Hijába dítse-
kedtek az Hittel, és Keresztyén nével; ha annak valósága fzerént
nem éltek: tsak olyan léfzen a' ti dítsekédétek, mint a' *részeg em-
ber' kezebe akadt tövis*, *Péld. XXVI. 9.* magatok pedig, mint jó
gyümölsöt nem termő plánták, kivágattatok, Keresztelő János fe-
nyegése fzerént, *Mát. III. 10.*

Különösönn fzóm vagyon itt hozzátok, Atyák és Anyák! Nem-
de nem úgy tartjátokéa' ti ékesenn nevelkedő Gyermeketeiket, mint
vala-

TÉLI BOKRETA.

valamelly kedves füveket és gyenge virágokat, a, ti házi kertetekbenn? Hasonlók is ők valósággal, és bizony olyanok, a' CXXVII-dik 'Sóltár' szava szerént, *asztalaitok körül, mint az Olaj ágak*. Tartsatok hát oly szorgalmatos gondviselést reájok, mint a' jó Kertészek az önnön plántálásaikra. Ha Salamonnal a' rest ember mezejénél elmégy. megesméred azt arról, hogy a' tövisek és tsalánok felnöttek benne, *Péld. XXIV. 30. 31.* ne testelkedjél azért, gyermekeidnek jó erköltsökkal való nevelésébenn; mert külbenn, a' te házadban belőlök tövisek és tsalánok léfznek. Kapáljad, gyomláljad, az ő erköltsaik és magok viselésaik közül, az hiábavalóságok' és vétkek burjánjait: öntözgefsd az Istenifélelemre 's szerezetre való szorgalmatos oktatással, és erre az öntözésre kérj elémertetelt Istentől (1. Kór. III. 6.); könyörögvénngyermekeidért, és az ő megszenteltetéséért. Elhervadnak, száradnak, és meghalnak azok a' plánták, melyeknek tápláló nedveségek nintsen; megfojtnak a' burjánoktól, a' melyek nem gyomláltattatnak, *Mát. XIII. 5. 6. 7* nem léfzen bizony a' ti gyermekeitekben is lelki elevenség és élet ha Isteni-félelemmel és kegyelemmel nem öntöztetnek; elfojtattatnak a' bünöktől könnyenn, ha a' fenyítéknek kapájával ki nem írtogatjátok belőlök ideje koránt a' gonosz erköltsökre való hajlandóságoknak és szokásoknak töviseit 's bojtöránjait. Kövesétek-el ezeket; hogy virág Gyermekeitekből és Ifjaitokból, ne válljanak gyalázatra való vén kórók.

Másodszor, tanúljatok bódogúl meghalni, a' megfzáradó füvektől és elhulló virágoktól. Ti Gyermekek és Ifjak! Talám azt vélitek, hogy fok efsztendő lévén a' fiatal idő 's a' vénység között; nem illő az halálról gondoskodnotok? Talám abba biztok, hogy szépek, épek, pirofsak, egészségesek és fájdalma nélkül valók vagytok; azért meg nem haltok? Oh balgatag gondolatok! Hiszem, szebb és épebb nálatoknál a' mezei virág, Kristus Urunktanítása szerént: meg is, ha most vagyon, majd leszakasztatik. Sőt, mint nemelly plánták akkor közelítenek a' veszedelemhez, mikor legszebbek az ő virág-

A' SZENT IRÁS VIRÁGAIBOL.

41

rágzások által: (*) megeshetik, hogy a' tí legszebb virágzástok is némü-némü jele eleséseknek. Tudjátok jól, hogy mi magunk is a' legszebbjeit kívánjuk szagatni 's szedni a' virágoknak: hasonlóképpen, valyon nem ezt szoktátoké fokszor mondani: *Az balálnak is a' szép kell. Ne ditsekedjete* azért csak az bólnapi napról is, *mert* (ha megérénditek is) *nem tudjátok, mit hoz az a' nap reátok, Péld. XXVII. I.* Az Isten magáért teremtet titeket; ne adjátok hát magatokat a' világnak. Életeteknek virágát adjátok Istennek; és óh melly kedvesenn illatozza azt ő Felsege! Igen sokkal több gyermekek és ifjak halnak-meg, mint öregek. Légyetek azért Isteni-félelem fzerént való értelemmel öregek, 1 *Kór. XIV. 20.* és úgy osztánn, ha gyermeki időtokbenn szállt is el az Ur Isten, mindazáltal, a' proféta szavaként (*É'sa. LXV. 20.*) *száz esztendő korotokbann hal-tok-meg.*

Ti is Gazdagok! tanuljátok-meg a' füvektől, hogy meg-kell hal-notak. Ezzel edjütt pedig mit kelljen tanulnotok, halljátok-meg ja-kab Apostoltól; ki is Levele I. Részének 10. és 11. verseibenn így int: *Ditsekedjék a' gazdag az ő alázatosságában; mert elmű-lik, mint a' fünek virága. Mert miképpen mikor a' nap bévséggel fel-támad, megszárad a' fű, és annak virága elhull, és az ő szép tekinte-es ékefsége elvész: azonképpen a' gazdag is az ő útáiban meghervad.* Tanuljátok-meg ezt, magatokra nézve, ti is, minden hatalmasok, és erőtokbenn bizakodók: mert titeket is szintén így a' füvekhez ha-sonlított az Isten, *É'sa. LI. 12.* Hát, Öregek! hivatalomnak tartom hozzátok is szállani: Ha még is meg nem tértetek; kérlek, ne ha-logasátok megért életeteknek jó ízü gyümölteivel kedveskedni az I-stennek; és ne ígérjete még napokat a' megtérésnek halogatására. Ha a' világnak adtátok a' s engét: avagy csak adjátok Istennek az utolsó termést. Mert ha az halálnak életetekre fúvó tavaszi, nyári 's őszi

F

fzele

(*) A' *Musa* és *Corypha* nevű plánták fok esztendőig élének virágzás nélkül; mert az első százik is zöldellik; a' másik is az harmintzat könnyen feljül-haladja; de ha edjzer virágoznak, semmi mesterség őket meg nem tarthatja, hogy el ne vesztze-nek. A' *Lavatera arborea* néven esméretes plánta is virágzásával hasonlólag tét a' meghalásra; 's a' t.

TÉLI BOKRETA

valam benn fzelei nem rontották is le fü módjára elmúló életeteket: tudjátok-dik meg, hogy bizony téli fanyaru fzele által véget vet életeteknek. tsatok Vetkezzétek-le hát kegyelem vesztegető, 's világot ölelgető indula- az ö taitokat!

elmég Mindnyájan, Halandók! világi gyönyörűséghez ragadott, tek b vagy ragadható sziveteket fordítsátok Istenhez: hogy el ne ragadtassa- nek j tok az Urnak fzelétől, és ne légyen megmentő, 'Sólt. L. 22. Tud- zadba játok-meg, hogy mind csak magatokat haláltól meg nem óltalmazha- to erőtelen füvek vagytok: és mint a' füvek a' barmoknak, úgy a' ti rothadandó testeitek férgek és bogarak eledelei léfznek a' földbenn. Emlékezzetek azért szüntelen az halálról; és ne vétkezzetek halálo- ló szo- tonn. Elmondom néktek, és kérlek, irjátok szivetekbe, életetek szente- napjainak böltsen való számlálása végett, ama kegyes Rikárd Lu- plánta- kátsnak, Isteni-Tudomány szentelt-Tanítójának, intését, mellyet így burján- téfzen elönkbe: *Minden szempillantás legutolsó lebet a' ti életetekbenn, nem és mennél tovább éltek, annál közelebb vagytok a' koporsóhoz. Gon- ha I dokodjál előre arról, a' mitől leginkább félnél, ha most ebbenn a' szem- a' bi pillantásban az halálra kellene menned; és orvafold-meg azt minden játok idő halasztás nélkül, hogy bátorságos lehess. Szoktasd rea magadat, nak e hogy valamit tselekezzel, úgy tselekedjed, mintha minden tselekedeted utánn mindjárt a' halálra kellene menned. Irjátok-bé azt is, a' mit hogy való Tertullian mondott, ilyenképpen szólván: Az igaz keresztyén em- ber úgy él Ma, mintha soba nem látná az holnapi napot. Légyetek azért, óh légyetek, halálról való emlékezőstek és kegyes életetek által, Isten előtt kedvesfenn illatozo virágok: Tudok én tinéktek füvel olyan tsomó virágot adni, mellyet ha minden naponként fza- vélite goltok: merő azonn gyönyörűséges illatu virágokká változtok. nem Már azért, meg is adom a' jól figyelemzett Hallgatónak ama pek, Bokrétát, mellyet megírtam vala. jól vagyon. De vé- azért szem észre, hogy most kedvetlen tél és tsattogó hideg van: most épeb ennyi Embert virággal kielégíteni mellyik tudná a' leghíresebb is, Kertészek közül is, és a' legnagyobb Üveg-házból is? Még se ták a vessétek-el, Drágalátos Halgatóim, ígéretem felől va-
ló*

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL

43

ló reménységeket. Mert jól hallom én mostanis Bölts Salamontól, hogy *Ének. II. 11. 12.* ezt mondja: *Imé a' tél elmúlt, az első elmúlt és elment: szép virágok láttatnak a' földön.* Ha kérde, hol láttatnak ezek a' virágok? Megmutatja Salamon *Ének. IV: 12. a' bezárattatott Kertbenn.* Megnyitom én ajtaját ennek a' kertnek; melly is az Anyaszentedjház. Eljárom ennek virágos Tábláit; mellyek a' Szent Írásnak levelei: bővönn találok ezekenn számotokra kötendő Bokrétámba füveket és virágokat. Valakik azért vártok ilyen Bokrétát; adjatok, nyújtsatok nékem edj edj ágatskát avagy kávátskát, mellyre a' Bokrétát körül köfsem: nem egyebet kérek, Istentfélő Szentek, hanem kinek-kinek szívét. Nyújtsátok! nyújtsátok! ---- Elvettem. ---- Kötöm azért immár. --- Nézzétek! Kötöm pedig tíz féleből: hogy kezeitek tíz újjainn mindenkor számbann tarthassátok.

Elsőt e' Bokrétába téfzem a' Vitéz-virágot [így neveztetik tulajdonképpen a' *Delphinium Ajacis*,] mellyre fel van írva az *Ajác* vitéz neve: értsed ezenn amaz igaz álhatatos erős *Hitet*. Vitéz-virág bizonyára ez a *Hit*; a' mint ezt ama nagy plántáló (1 *Kór. v. 6.*) Kertésznek, Szent Pálnak, edjik kerti táblájábann, u. m. *'Sid. XI.* megtalálod: mert ezzel lehet országokat győzni, óroflánok' száját bédugni, tűznek erejét mególtani, fegyver' élitől megmenekedni, erőtelenégből megerősödni, táborokat elfűtamtatni, világ' kintseit megútálni, 's a' t. 26. 33. 34. versekbenn. Irjad pedig e' Lelki virágra vagy is gyümölsre, az *Hitre* (nem az *Ajác*, hanem) a' **JESUS** nevet: vífeljed ezt igazánn, és megtartatól.

Másodikat téfzem a' Téli-Zöldet, melly a' kedvetlen télnek fanyargatásai között is, szép zöldellő színét el nem vesztí: ez, a' *Reménység*, mely e' világnak mindennémü keserves viszontagságai alatt is épen megáll. Ez ám az, a' mi meg nem szégyenitt, *Róm. v. 5.* hanem az *Hívek'* Lelkét táplálja; 's nékiek az igazság koronáját (2. *Tim. IV. 8.*) megszerzi.

TÉLI BOKRETA.

valam benn *Harmadikat téfzem, a' Napra-néző Virágok közül edjiket. Ez, dik 'na' Könyörgésbenn való ábitatofság (Róm. XII. 12.) és így Imádságaid tsatol Váltal szüntelenül az hegyek felé, a' nap felé 's az égre való kedves az őtfelnézés. Mikor tudniillik Dáviddal buzgonn énekled: Szemem az elmég begyekre vetem; Mert felyül van nekem, Minden segedelmem: Isten az tek b' én reménységem, 's a' t. 'Sólt. CXXI.*

nek t *Negyediket téfzem az Engem-ne-felejts Virágot. Ez, az Isten Pa zadba rantsolatairól szakadatlanul való megemlékezés, és azokbann való gyö jad, nyörködés. Ha Dávid lantján áhítatos lélekkel pengeted, és ve és v lo fz vedbenn teljesited: Szüntelen gyönyörűségem nekem, Vagyon tsak a' tentö Te parantsolatidbann, 's a' t. 'Sólt. CXIX.*

szent plánt burjá nem ha I a' b játok nak hogy való *Ötödiket téfzem az Éjjeli Violát Ez, az éjtszakai ártatlan és tiszta magaviselés; a' fetétség' munkáitól való őrizkedés; és a' szívnek az Istennel való lelki társalkodása, ama fzerént: Az én szívem-benn kívánlak éjtszaka. Ide illők a' Dávid mondásai: Éjjel az Úrnak éneke vala velem. 'Sólt. XLII. 9. Megemlékeztem éjjel a' Te nevedről. Éjféلكor felkelek, hogy Téged tiszteljelek, 'Sólt. CXIX. 55. 62. Ismét: Hajnal előtt kiáltottam Tebozzád: a' Te beszédedbenn volt reménységem. Az én szemeim a' vigyázókat elől-véjszik, hogy a' Te beszédedről gondolkodjam. V. 147. 148.*

fűve vélt nem pek, azért épeb is, ták *Hatodikat téfzem a' Centúriát avagy Centauriát (Centaurium minus,) melyet, nagy hasznáért, Száz-forintos-fűnek, és Kis-ezer-jő-fűnek is neveznek. Ez oly keferű fű, mellynél keferűbbet az Izraéliták sem ettek az Húsvéti Báránnyal (2. Mos. XII. 8. és azért Föld-epe-fűnek is mondatik. Jegyzem ezzel a' bűnön való keferves bdnatot, melyet szívében kóstolni kell mindennek, valaki a' mi Húsvéti Bárányunkbann (1. Kór. V. 7. a' Krístusbann, akar részes lenni, 's az ő Nevében btsánatot nyerni. Az ilyen keferűség szűli az igaz és örökös örömet.*

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL.

45

Hetediket téfzem Bokrétamba a' *keserü-Édest* (*Dulcamaram.*) oly plánta ez tulajdonképpen, mellynek virágai kékelők, szőlő fzemekhez hasonló gyümöltei pirosak, íze keserü 's édes, ereje súlyos nyavalyák ellen hasznos. Ez azért a' *Békefséges-türés*: midőn az Istenből elvett édes dolgokkal, ugyan az ő szent kezeiből származott keserűket szelid, engedelmes és háládó szível tudja az ember elegyíteni 's mérséklenni. Szedem ezt Urunk Jézus plántálásából, ki is *Luc. XXI. 19.* ezt mondja *A' ti békefséges türeseknek általa birjátok a' ti lelketeket.* Szent Pál is ezenn plántát kívánja szívünkbe ültetni, *'Sid. X. 36.* így szólván: *Szükség néktek a' békefséges-türés, hogy minckutánna az Istennek akaratját tselekedenditek, elvegyétek az igét.*

Nyóltzadikat a' *Galamb-virágot* (*Aquilegiam.*) Ez, a' *Szelidség*, mellyre int Urunk, *Mát. X. 16.* *Szelidek légyetek, mint a' Galambok.*

Kilentzediket a' *Folyó-vagy alatsón-Borostyánt* (*Hederam bumi repentem.* Ez, az *Alázatoság*; mellyről mondja az Ur Jézus, *Mát. v. 5.* *Böldogok az alázatosok: mert ők örökség szereznek birják e' földet.* Szent Jakab pedig, *Levelének IVdik Részében,* *v. 6.* *Az Isten a' kevélyeknek ellenek áll; az alázatosoknak pedig adja az ő kegyelmét.* Szent Péter is *1. Lév. v. 5.* *Alázatosággal ékeftek légyetek belől, 's a' t.*

Tizediket téfzem Bokrétamba az *Engem-ne-bánts* (*Noli me tangere*) nevű füvet. Oly tsudálatos ez a' fü, hogy midőn magvát akarván venni, bár serénkedjél, ha ki nem szökik. Nem tréfa ez. Alig közelitt kezed a' füvönn lévő maghüvelykéhez: sebessen kiugranak magvai belőle. Ez, a' *tiszta 's szűz Erkölts*; mellynek őltalmazó paíssa az, ha Pál Apostolnak ama mondását szüntelen magaddal hordozod motsoktól való védelmezésedre: *A' jó erköltsöt megvesztegetik a' gonosz társaságok,* *1. Kór. XV. 33.*

TÉLI BOKRETA.

Hívek! Őszverakám a' Bokrétát, még pedig, óh melly szent és drága füvekből 's virágokból! Látsátok-meg már, mivel kötöm-egybe mind ezeket, hogy edjmástól el ne húljanak. Vészek Szent Páltól edj *kötő-szálat*; ez, a' Szeretet, mellyről az Apostol, Kól. III. 14. ezt mondja: *öltözzétek-fel a' Szeretetet, melly a' tökéletességnek kötele.* Légyen azért, az igaz Isteni, 's a' színmútatás nélkül való felebaráti szeretet az, a' mellyel, a' füvek és virágok hasonlatossága alatt eléadattatott lelki 's erköltsi ékecségek őszve-kötöztetvén, a' szívben megmaradhassanak. Képz tehát egészszenn a' Bokréta. Tsak hogy vagyon edj minden virágok felett való Virág, ez amaz Ifai gyökereiből nevelkedett Virág-szál, kinek illatozása edjűtt vagyon az Urnak félelmével, Ésa. XI. 1. 3. ez az Ur Jésus: illesed ezt a' Szentséges Virág-szálat a' megkötött Bokrétával, és így ez attól Istennek tetfző kedves illatot vészén. Az az, mind ezekkel az erköltsi szépségekkel, a' Jésus Krístusban vetett reménységgel kívánj a' Mennyei Atya előtt megjelenni, 's kedves lenni. Metek már, vegyétek-el a' megkötött Papi 'Bokrétát; ragaszszátok szívetekre valójábann, és ne engedjétek, hogy soha onnan elessék. Szagoljátok ezt naponként: és úgy osztánn, magatok is Istennek tetfző kedves virágokká változtok. Ajánlom valójábann tinétek ezt a' szép Bokrétát. Imé! Vegyétek-el, tölem mind edjenként. - - - Itt vagyon, nézzétek! fogjátok, vegyétek-el. - - - Látom, látom, hogy igyekeztetek elvenni: de nem érhetek ide kezeitekkel. Rajta! másképpen is elvehetitek. Ide ér emlékező elmétek (*memoriátok*:) vegyétek-el azzal. Soha elne felejtkezsetek rólla: hanem kegyes emlékezéssel minden nap' szagolgassátok; és bizony megmarad nálatok ez a' Bokréta. Metek hát, vigyétek-el mind edjenként ez edjetlen-edj Bokrétát, és aján dékozzátok-el minden jó Barátaitoknak: mégis magatoknál hagyjátok-meg. En is magamnak minden bizonnyal meg-tartom.

Ugy é, SZSZ. HH. hogy megteljesítem ígéretemet? De várakozzatok még igen kevés ideig, míg edj koronát is kötök: mellyet annak tégyek fejébe, a' kinek leginkább illik.

Kü-

KÜLÖNÖS HALOTTI ALKALMAZ- TATÁSSal.

Akarom kötni ezenn KORONÁT, edj néhány féle kedves virágokból: de olyanokból, mellyek tsak edj szálonn, tsak egy ritka Plántánn termettek külön külön színnel.

Hol vagy, drágalátos Virág-fzál? hol találjalak-fel, óh nemes és nevezetes szép Fű! Hol vagy, hol vagy? Téged kereslek, nehaj Méltóságos TORNIA BORBÁRA Ifju Ur Afzfzony! Hol vagy hajdani ékes Virág? Talám a' téli idő előtt rejtetted-el magadat? - - Látjátok e, Szomoru Hallgatóim, ama telelő házbann, ama fejer boritéku, de még is igen gyáfzos koporsóbann vagyon.

Drágalátos Virág-fzálnak nevezém én Őtet: Mondhatom is olyan-
nak, melly nem vadon-erdönn, nem is valamelly alávaló kertbenn
nőtt vala: hanem igen nevezetes drága Uri Kertbenn, mind Atyai,
mind Anyai Nemzetére nézve.

Atyai Famíliáját ha akarjátok tudni, SzSz. HH. igazít-
lak én titeked, honnan tanuljátok-ki. Olvaftátoké az híres Kemény
János' Erdélyi Fejedelem' maga kezével írt szép Historiáját a'
mi Hazánk' dolgairól és történeteiről? Ez a' Fejedelem írja, hogy
az ő édes Anyja vólt *Tornya Sófia*; és emlékezetbenn hagyta, hogy
'Sófiának édes Attya vólt, ama nagy méltóságu vitéz Ur, Toronyfalvi
Tornya Tamás. Nagy méltóságu Urnak mondam; mert, a' mint ugyan
Kemény Fejedelem Irásábann olvashatod, vólt ő először Gyúla Vá-
rának Fő Kapitánnya: azután Lúgos és Káránsebes Vidékeinek
és a' Tömösvári Tartománynak Bán-ja, vagy Gubernátora: Bánát-
bann van *Toronyfalva*, mellyet Nagy-Toronynak is neveztek: az hon-
nan ez a' Fő Familia *Toronyfalvinak*, azután *Toronyinak* avagy *Tornyin-*
nak

vala
benn
dik
tsat
az
elmé
tek
nek
zadt
jad,
és v
ló f
tent
fzen
plán
burj
nem
ha
a'
ját
nak
hog
val

nak írta magát; mellyből utóljára származott a' *Tornya* nevezet. Fa-
lukat bírt ez a' jeles Família a' Bánátusbann. De a' Török Nemzetnek
pufztító hadakozásai miatt Bánáti jószágait és örökségeit elhagyván a'
nagy *Tornya Tamás*; bátorságnak okáért Uri Maradékainak Erdélybenn
szerzett és nyert jószágokat. Övé vala, többekel edjűtt, Magyar-
Gáld, övé, Pufzta — (ma nem pufzta) Kamarás: mellyeket, 'Sófia
leánya után, bír ma a' Nagyságos *Kemény Haz*. Ugyan ennek
a' nagy méltóságú Urnak édes leánya vőlt *Tornya Borbára* is, nehai
Nalátzi István Urnak, Nemes Húnyad és Zaránd Vármegyék Fő
Ispánnának, Déva Vára Fő Kapitánnának, és I. Apafi Mihály Fe-
jedelem Hop-Mesterének, kedves Felesége. Nem hihetetlenkedtek
ezekben, úgy vélem: de annál inkább nem kételkedtek, ha megol-
vasándjátok azt a' Magyar Könyvet. melly *Tisztesség Oszlopának* ne-
veztetett. Ez az érdemes *Tornya Nemzet* terjedett-ki az Házasság
által, a' Méltóságos *Bartsái*, 's más nagy Házakba Erdélybenn. Ezen
Famíliából, nehai Méltóságos *Tornya István Urtól*, édes Attyától, szár-
mazott vala a' mi-drágalátos Halottunk:

fűv
véli
nem
pek
azé
épe
is,
ták

Anyai Törsökét ha keresem; mezfze fel kell mennem az
Históriák bann: Esmériteké, SzSz. HH. a' Nemes Ember nevű
édes és ékes Könvet? Ez oly formánn szóllogat, hogy fokann, a' kik
magokat, nagy Nemzetűeknek tartják, ha fel felé kezdik vinni ere-
deteket: hamar tsépre, kapára, találnak, az az, alafon rendű fze-
gény Eleikre. De bezzeg ellenkezőleg vagyon itt a' dolog. Mentől
felyebb vízsem *TORNYA BORBÁRÁNK'* eredetét: annál nagyobb
méltóságú Őseit számlálom. Először Grófi, azutan Viczé-Királyi,
's feljebb Királyi Eleit találok. Ugyan is, édes Afzfzony Anyja va-
la, nehai született Gróf Ikteri *Bethlen Mária Afzfzony*, nehai Grof
Bethlen Sámuel Urnak, a Méltóságos Királyi Törvény-Széknek (*Táblá-
nak*) fok esztendők alatt legelső ülésű Törvénybírájának (*Adfessor-
ának*) testvére, Gróf *Bethlen István* Urnak szerelmes leánya. Istvánnak
Attya vőlt *Domokos*, ennek *János*, ennek *Péter*, ennek *Attya Gergely*,
a' ki

A' SZENT IRAS' VIRAGAIBOL.

42

a' ki is *Bethlen Farkassal*, *Bethlen Gábor* Erdélyi dítösöséges Fejedelelem édes Attyával testvér vala. Ezeknek virágzó Őseik között nevezetes vólt *Bethlen Domokos*, 1452. tájatt Erdélyben Viczé-Király, vagy, a' mint szokták vólt nevezni, Erdélyi Vajda. Vette pedig eredetét ez a' fő-méltóságu Familia a' Szent István Király testvér Húgától *Sárolától*, a' ki elfő Férjétől, a' Magyaróknak harmadik Királyától, *Sámuel*től (kit a' kösség *Abának* nevezett vólt), magzat nélkül elmaradvánn, másodszori férjhez menetelével szülte vala a' *Márhárd* nevü Grófot, Márhárdnak lettek fijai *Péter*, *Mibály*, *Salamon*, és *Lörintz*. Ennek, ki is *Bült Lörintznek* szokott vala hívattatni, lönek fijai: *Boczón*, *Bontz*, *Bencze*, *Csák* (*Chdk*) és *Betlen*. Ez a' kissébbik fiu, az ő mértékletes életéért, és tobzódás nélkül való kevés ételért, így néveztetett vala: *Be etlen*; és ebből a' szóból származott a' *Betlen* (*) nevezet. Ez eredete a' szélesenn kitérjedett és fenyés hírt vifelő Nagyságos Grófi *Bethlen Famíliának*; és így a' mi Halottunk édes Afzszony Annyának is. Megmútatám azért, hogy edj nemes fü, edj ékes Virág-szál vala, eredetére nézve, a' mi Borbáránk.

Ezenn a' Virág-szálonn keresek azért én, és talállok is bővönn, oly gyönyörüséges virágokat, melyyekből az ígért Koronát, megkérdezhettem. *Elfő* virág a' *Szépség*; termetének, ábrázatjának ékessége: mert szebb vala a' szépeknél; melly díszességét én is, É'saiás Próféta után, méltánn a' virághoz hasonlítom. Tanuljuk az Isten' Könyvéből, hogy a' *Szépség* Istennek ajándéka, Megditséri a' Szent Irás, Sárának, Rebekának, Rákhelnek, és többeknek szépségeket. *Második* virág, mely ezenn a' szép fűvönn tündöklött, vala *rendes okos gazd' afzszonysága Afzszonyi rendet illető munkákbann való tudománya, s tfinossága*. Dítséri *Salamon* az olyan afzszonyi-állatot, kinek kezei

G

fe

(*) Híbasonn írják tehát, a' külföldi Irók közül sokann, ezenn nevezett helyett a' *Bethlehem* nevet.

TÉLI BOKRETA.

vala ben dik tsat az elm tek nek zad jad és ló ten fze plá bur ner ha a' ját ná ho va
 érényenn és ékesenn járkák az hozzá illő munkákat, *Péld XXXI.*
 Mi is díztelenebb, mind az a' szép aszszony, a' kinek ékes személye,
 de értetlen az elméje, tsínotlan munkája 's maga-viselete. Majd így
 tét Bölts Salamon, *Péld. XI. 22.* Mint a' dísznő orrábann az arany
 peretz: olyan a' szép aszszonyi-dílat, a' kinek nintsen okossága. *XIV. 1.*
 A' mi Borbáránkban, a' minémű válogatott vala a' szépség: oly ér-
 telmes a' maga-viselet is; oly tsínos és ékes kezének munkája. Szoll-
 hatnátok fokon az Aszszonyi-rendből, a' kik jeles varrások, kötéseket, és
 fok egyebeket tanúztatok, abban a' koporsóban elhervadt keze-
 től. *Harmadik virág* vala ez ékes Fűvönn nyelvének mind tulajdon-
 kepű, mind pedig erkölcsi értetmű épsége. Oh melly szép virág az
 ilyen. Erről mondja Salamon, *Péld. XV. 4.* A' nyelvnek épsége élet-
 nek fája. Erről van szo *Jak. III. 2.* A' ki beszédében meg nem esik,
 az ilyen tekéletes ember. Ha órákig elhallgattad is ennek beszédét,
 nem halottál abban kivetőt. Nem vala nyelvének eledel, a' ragál-
 mazás, ember-szóllás. Sem ajakainn nőtt szavai hazudozó hízelké-
 desre nem valának. *Negyedik vala, az alázatosság.* Ötödik virág va-
 ja, a' *Buzgóság, és Kegyesseg.* Bizoyságot tet erről az Isteni Tu-
 dománynak szeretésével; jelt adott az Isten H abéli szent szolgálat-
 bann való gyönyörködésével. Nem halottad volna ettől mondatni,
 hogy valaha hofszu Prédikatziot halgatott. Foglalta magát a' Köny-
 örgésekben, egészséges korában. De hát betegségében, midőn a'
 kinos nyavalyák hofszafonn és testbéli ereje felett ostromlották: oh
 melly békességes türéssel, buzgósággal, és szünetlenül imádkozott!
 Ne kívánd, Kegyes Ember, hogy nagyobb áhitatossággal múltál-ki
 e' világból. Az Isten, a' Könyörgésnek Lelkét kitöltötte vala reája.
 Betsülötte, szerette, soha nem ótsálotta az Egyházi Szolgákat. Ked-
 vellette a' Próféta Fiakat. Sók egyéb jófágok virágaival is ékeske-
 dett. De légyen elég eddig ezekről. Megkötém én már ezekből a'
 Koronát is. Kinek tégyem mostan fejébe?

Méltóságos és Tekintetes Nagy-Ajtai Cserei Familiának edjik
 kegyes, és ékes Tagja, mélséges szomoruságba merült Tekintetes
 Cserei

A' SZENT IRÁS' VIRÁGAIBOL.

55

Cserei Miklós Ur! Meggondolvánn Salamonnak ama Péla XII. 3. mondását: *A' gyors, a' jeles aszszonyi-állat koronája az önnök férjének*: lehetetlen, hogy a' melly Koronát most nemelley virágokból, tudniillik, néhai kegyes és kedves hiv Párodnak, Töled vég' bútsút vett fzerelmetes Borbárádnak *virtussaiból*, kötöttem, másnak tégyem fejébe. Néked téfzem-fel. De, Kegyes Ur, tudom ezt feleled: *Elefett ez az én Koronám*. Mert a' közelebb múlt esztendő-benn, mellynél soha Néked kefervesebb időd nem vala, Kis Aszszony Havának hatodik napján, elesék és megszárada a' Te Viragod elrepülei halál szárnyán a' Te Galambod: kibenn, házasságtoknak tizen-hat esztendei alatt, magadat gyönyörködted. Még is fejedben téfzem azta' Koronát. Mert hólta után fejedbe is az öditséretes jóságai, némü-némü, ékesség gyanánt, maradnak rajtad és Uri Házadonn. Tovább pedig, nem szükséges, bútsúzó beszédeket formálnom Hózzád: mért kedves néhai Párod, halála előtt hathatós és könyveket árasztó szókkal vette nem egy rendbenn Töled vég' bútsúját; hivségedért és kegyességedért, buzgóságosonn kérvén read az Istennek áldásait . . . Oh Vigasztalásoknak Istene a' Te Lelked enyhítse e' megszomorittatott Férjnek, már Özvegyn ek, sürü könyvhiúllatások között kefergő szívé! Világosítsad-meg rajta szent Ortzádat hathatos vigasztalásaidbann.

Tekintétes Cserei Krístina Drága Kis Aszszony! amaz elesett Virág-szálnak, néhai édes Aszszony Anyádnak, egyetlen egy szép Tsemetéje! Jusson eszedbe, nekem is jól elmémbe vagyon, Kedves Jó Aszszony Anyádnak hozzád való tökéletes fzeretete. Betegségének suljai között, mellyek az Ötet látogatoknak szíveket zokogásra indítják vala, előtte áll vala (hogy úgy szóljak) azhalál; Te is előtte állasz vala: bizonynyal láttuk, hogy kisebb volt benne az haláltól való félelem, mint az Hózzád való Anyai buzgó fzeretet. Mert halálra válását megérezvénn, tífendes szível megnyugodott földről való elköltözésének közelítésénn mindenképpen; tsak éretted és következő árvaságodért nyughatatlankodtanak az ő gondolatai.

TÉLI BOKRETA.

va már most a' Te szíved nyughatatlan kodik, lelked fáj, szemeid könny-
be reznek méltánn: de az Istennek vigasztalása oszlassael könnyhúllatá-
d: aidnak sürü fellegeit! Meg is lézen ez. Kis Afzfzonyi szüz ékes-
tségedet virágoztassa; gazdag Kegyelmeivel bővölködtessen: Édes
az Urad' Atyádat gyámolul Néked tartfameg; hogy mint valamelly nagy
el, ó árnyéku szép zöldellő fának kies fedezése alatt, úgy nevelkedhes-
te fél és nyugodhassál, az Ő Atyai szívetében! (*)

Méltóságos Toronyfalvi Tornyá Sámuel Ur, igen kedves
Testvér Bátya a' Neháinak. Gerjedezne 's megindúlna szíved, ha
elevenen elődbe lehetne felfutni azt a' tökéletes szívetet, mellynek
ereje szírént kimondhatatlan kívánsággal ohajt vala ő, Téged látni.
Ah melly keserves szókkal szóllitgat és kiált vala Téged meszfzéröl
is! De szírentsétlenek lévéték edj máshoz, a' végső bútfunak nem
vehetésére nézve. Most már az ő képében én szólllok Néked, Jó
Méltóságos Uram! Nézd úgy ezutánnn néhaiszerel metes Testvéred-
nek Kristináját: mintha magát látnád Borbárádat, Téged pedig, és
született *Libera Baronissa Zagoni Szentkerefztiana* Méltóságos Kedves
Uri Párodát, óltalmazzon az Erős Isten szomorú élettől! terjefszze
bóldogúl életeteket hofzfzas esztendökig!

Azonn Méltóságos Házból való Tornyá Rebeka Ifju Ur
Afzfzony, M. Fülpesi Nabrádi István Urnak, Nemes Kolos
Vármegye edjik nagy érdemü Fő Bírójának kellemetes élete Párja!
Rajtad, Uri kedves Férjedenn, és szép Magzataitokon, légyenek
örökség szírént a' Mennynek és Földnek Urának Jóteteménnyei, 's
hathatós vigasztalásai!

Nagy.

(*) Annakutánna, a' Kis Afzfzonynak szíve szírént való szírentsége adatván, kellemes
Házassági szövetségre ment, Homórod - Szent - Mártonban lakó Tékintetes
Borsai Nagy Péter ifju Urral; kimásképpen *Veregyházáról* írja magát, es
fok helyekenn bír.

A' SZFNS IRÁS VIRÁGAIBOL,

5

Nagy-Ajtai Méltóságos és Tekintetes Cserei Familiábann mostan ékeskedő Urak, Ur-Afzfzonyok; Urfiak, és Kis Afzfzonyok. Ifjabb Cserei Farkas Ur, és Su'fanno Kis Afzfzony! a' bánat' hajójábann hánykodó keserves Urnak hívséges Testverei. Nehai bóldog emlékezetű 's kegyes hírébenn élő M. Cserei György *Régiae Tabulae Adfessor* Urnak Istentfélő Özvegye, M. Nagy Borbára Afzfzony, és Drágalátos Leánya M. Cserei Théré'sia Ifju Afzfzony, Méltóságos Gróf Bodoki Mikó István Urnak Szerelmes Felesége, ezenn M. Pároddal, és kellemetesen nevelkedő Klára Kis Afzfzonyoddal, 's kisebb Grofi Magzatoddal együtt Néhai aldott hírű s' emlékezetű Cserei Sámuel Urnak kedves Uri Fijai Sámuel Kapitány Ur, György Fel-Hadnagy Ur kedves Házas Társaddal és Uri Gyermekkeiddel egyetembenn, Jó'sef, Nemes Miklósvár Székbéli Király Biróság viseléseddel különös érdeművé lett Ur, Drágalátos Ifju Afzfzony Pároddal és Kis Afzfzonykáddal edjűtt! És Cserei András Ifju Ur! Mindnyájann kegyes, Szerelmes, Méltóságos, és Tekintetes Atyafiak e' mostan gyászos Uri Házhöz! Mi lehetne szebb dolog, mint az hív szeretettért igaz szerettel fizetni? E'néhai Ifju Afzfzony bann vala fejenként a' Tí Méltóságos és Tks Személyeitekhez hívséges és munkás szeretet. De melly igaz költsönözök lettetek légyen-Tí is hozzája; vízfzá fizetett szeretet, és velle tartott valóságos atyafiu társalkodás arról mindenek előtt jó bizonyágot tett. Ne szünnyetek-meg tovább is a' szíves szeretettől: hanem atyafiságos kegyességeket *tselekedettel és valósággal* (az Apostol szava szerént) bizonyítsatok-meg az ő mostan búbann epedő Férjéhez, és edjetlen-edj elmaradott Virág-szálatkájához. Így *parantsolándja*, óh parantsolja is a *Jehóva*, hogy légyen Néktek áldás és élet mind örökké! 'Sólt. CXXXIII. 3.

Méltóságos, Bétsi Felséges *Cancellariánn* ékeskedő, és le' Tsá-
 rezfári és Királyi Felségeknék igen különös Kegyelmekebbenn levő Confi-
 denciarius, Nagy-Ajtai Idösb **Cserei Farkas Ur!** Nemkülömbenn,
 néhai N. Ajtai Méltóságos **Cserei Elek** Királyi Méltóságos TábMinn
 Székülö (*Adseffor*) Urnak M. Özvégye! Néhai Tornyá Borbáránk-
 hoz való Kegyességteket Isten jutalmaztassameg! Néktek, és Mélt-
 óságos Házaítokban való Szerelmesseiteknek, adjon Mennyei áldá-
 sokat ött fenn, és földi áldásokat itt alatt! Méltóságos és Tks
Cserei's Tornyá Famíliáknak több Drágalátos Tagjai! Azok
 között, Tek. **Boér Annis Kis Afzszony!** a' Néhaihoz való Jó-
 ságtok légyen kedves a' Szeretetnek Istene! (2. Kór. XIII. 11.) előtt!

Méltóságos **Naláczi** Házból való Uri Atyafiak! Nevezetesenn
 Ifju Grófné Méltóságos **Naláczi Kata** Afzszony, Méltóságos Gróf
Bodoki Mikó Ferentz Urnak kedves Párja! Ugy a' **Bartsai**
 Méltóságos Famíliából ide tartozó Atyafiak! Továbbá, Alsó-Cserná-
 toni M. Tekintetes **Domokos és Bernáld** Uri Házak! Végye-
 tek áldást Sionból. Tornyá Borbárához megbizonyított Szeretetete-
 kért.

Minden Rendbéli **Kegyések!** kik betegségébenn szolgálatjára
 's vígasztalására ejjeli nappali nyughatatlanokodásokat, nem kímélet-
 tétek Tornyá Borbárától; hallattassa ezt veletek az Ur Iesus ama-
 náponn: *Jöjjetek hozzám; mert beteg voltam, és meglátogattatok.*

Méltóságos, Tekintetes, Nemzetes, Vitéz, Vitézlő,
 Betsületes, és minden Rendbéli Jeles Hallgatóim! Nagy
 vígasztalódásokra esett a' Keserveseknek, e' Tisztesség-tételre való
 Kerefztyéni kegyes megjelenések. Mostan azért általam mondatják
 Ti.

A' SZENT IRÁS VIRÁGAIBOL.

55

Tinéktek, ama dítséretes aszfzonyi-állatnak, a' Naóminak szép szavait, mellyek *Rúth* I. 8. így folynak: *Tselekdjék az UR irgalmaságot veletek; a' miképpen tselekedtetek a' megbóltal!*

Jó Aszfzonyotoknak hívséges Tselédei, Jobbágysai, Hozzátok szállítom végezetre beszédemet, és mondom, a Ti nehai Aszfzonyotok'képében: Adjon Isten néktek e' földön únalom nélkül való 's áldásokkal virágzó életet; Menyben pedig hervadhatatlan koronát,

Már elútóljára, mí is bútsút adunk Néked, bóldogúlt Lélek: Már, a' több Igazakkal edjűtt, tündököljél Te is, mint valamelly Tsillag, a' dítsőséges Égbenn, *Amen.*

Prédikátzio előtt mondatott Könyörgés.

Halhatatlan Dítsőséges ISTEN! TE mondottad ezt a' bünbe esett emberi nemzetségnek: *Térjete a' földbe embereknek fiai.* Meg is áll változás nélkül a' TE szód: mért nintsen ember, a' ki halált ne látna. Ama TE választott Szolgaid is, a' Pátriárkák, Próféták és Kegyes Királyok, elmentenek a' minden élőknek után. Söt a' TE Szent Fijad is, a' KRISTUS JÉSZUS, mivel hogy emberi testet vett magára; fzenvedett abban, és meghólt alkalmas időben a' bünösökért.

Hát mí nyomórúlt emberek, [kikbenn a' bün eláradott, miképen kerülhetnök - el az halálnak keserűségét. Elmúlunk, mint az árnyék; elenyészünk, mint a' fűst és pára; megfzáradunk, mint a' fű; elhervadunk hírtelen, mint a' virág. De még is, óh melly restek e' mí

TÉLI BOKRETA

e' mi szíveink a' megtérésre! melly késedelmesek a' bődög megha-
ráshoz való készülésre! Ugy élünk, mintha örökös hazánk volna
e' földön.

Oh Szent és halhatatlan ISTEN! Taníts-meg mintket, hogy ne
maradjunk tovább a' testi bátorságban; oktass Szent Lelked által,
hogy bőltsebb szível számláljuk a' mi nabjainkat, int ez ideig tsele-
kedtünk: tudvann, hogy meg kell jelennünk a' KRISTUS JÉSZUS
ítélő széke előtt, és számot adnunk minden tselekedeteinkről.

Ebben az órában is, midőn az halál' keserősége által megsebes-
sítettett szíveknek vígafztalását Néked aláztos lélekkel ajánljuk: edj-
szersmind esedeziünk Szent Felsegednek, hogy mostan is taníts min-
ket szentől és ártatlanul élni; hogy eljövén megofzlattatásunknak
ideje, bődögül haljunk-meg, és ofztánn, az utólsó trombita szóra,
dítőségbenn támadjunkfel, *Amen.*

A nyomtatásban esett nevezetesebb hibákat így jobbitfad.

Levél.	Rend.	Hiba.	Olvasd.	Levél.	Rend.	Hiba.	Olvasd.
4	19	uralhodom	uralkodjam	14	39	virádzik	virágzik
5	3	eszen	ezen.	16	7	mintedy	mintedj
-	10	maradatt	maradott	19	9	Axalis	Oxalis
9	6	kivánatafönn	kivánatofönn	-	13	Minófa	Mimofa
-	12	Megérthetetek	Megérthetetek	-	36	bogaragból	bogarakból
-	13	helyejeinn	helyein	21	13	béldákból	példákból
-	17	g	g	26	32	Amum	Amomum
-	24	fell	fel	27	32	tífz	tiz
7	24	ada	oda	28	12	példájókkal	példájokból
8	3	tapasztaljak	tapasztaljak	30	25	e szó után Zoophyta	tegyed melye
-	21	szíviket	szíveket	34	31	pedid	pedis
10	20	előáltatak	előállatok	35	9	lárjuk	lárjuk
11	12	vagyan	vagyon	38	13	váló	való
13	28	monocetia	monocetia	48	20	könvet	könvet
-	-	dicetia	dicetia	48	27	lakteri	lakteri
-	-	Pollygamia	polygamia				

**Magyar
Asszonyok
Könyvtára
1888.**

